

Legal Analysis of Iran's Measures in Fulfilling Its Mitigation Commitments Under Climate Treaties

Milad Haji Esmaeili*

Ph.D Student, Oil and Gas Law, Faculty of
Law, Shahid Beheshti University, Tehran,
Iran

**Mohammad Hosein Ramazani
Ghavamabadi**

Faculty Member, Department of Law,
Faculty of Law, Shahid Beheshti
University, Tehran, Iran

1. Introduction

The international legal architecture governing climate change has undergone significant transformation over the past three decades. Beginning with the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), followed by the Kyoto Protocol and culminating in the Paris Agreement, the international climate regime has shifted from rigid, top-down mandates to a more flexible, nationally determined approach. Despite being a party to the UNFCCC and the Kyoto Protocol, Iran has not ratified the Paris Agreement—placing it among a small minority of states outside the contemporary consensus on climate governance. The present study aimed to provide a legal analysis of Iran's domestic climate-related actions in light of its international commitments, assessing the extent to which its national laws and policies align with the evolving obligations of the international climate regime.

* Corresponding Author: miladhsm1@gmail.com

How to Cite: Haji Esmaeili, M & Ramazani Ghavamabadi, M. H, "Legal Analysis of Iran's Measures in Fulfilling Its Mitigation Commitments Under Climate Treaties", The Quarterly Journal of Public Law Research, Vol. 28, No. 92, (2026), 39-82. Doi: [10.22054/qjpl.2025.83629.3089](https://doi.org/10.22054/qjpl.2025.83629.3089)

2. Literature Review

The literature on international climate law increasingly emphasizes the normative significance of the Paris Agreement's soft-law mechanisms, particularly the principles of Highest Possible Ambition (HPA) and Nationally Determined Contributions (NDCs). In "The Power of the Paris Agreement in International Climate Litigation," Voigt (2023) argues that, although these principles are not formally binding, they carry significant interpretive weight and increasingly inform international adjudication, as illustrated by the European Court of Human Rights' (ECtHR) 2024 decision.

Further insights can be drawn from the distinction made between conduct-based and result-based obligations, as discussed in Mayer's contributions titled "Obligations of Conduct in the International Law on Climate Change: A Defence" (Mayer, 2018) and *International Law Obligations on Climate Change Mitigation* (Mayer, 2022). Moreover, in "Climate Change Mitigation and the Role of Law," Reins and Verschuuren (2022) explored the interaction between climate policy and domestic legal frameworks. Nevertheless, the existing literature has yet to provide a focused legal critique of Iran's climate policies within this broader trajectory of international climate governance, particularly in the post-Paris context.

3. Materials and Methods

This study employed a descriptive–analytical research design grounded in two complementary qualitative methodologies: document analysis and critical discourse analysis. The document analysis was used to examine both primary and secondary sources. The primary sources included the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), the Kyoto Protocol, and the Paris Agreement, as well as relevant Iranian national legislation, including the Clean Air Act (2017), the Energy Consumption Reform Act (2011), and successive national development plans. The secondary sources comprised academic literature on international and domestic

climate law, reports published by non-governmental organizations, and assessments of climate policies.

Moreover, critical discourse analysis was used to examine how key principles of international climate law—including due diligence, transparency, cooperation, and the principle of Common but Differentiated Responsibilities (CBDR)—are articulated and reflected in Iran’s legal and policy discourse. Particular attention was given to the extent to which these principles are incorporated into Iran’s domestic climate governance and to how their interpretation and application have evolved in the context of the emerging normative framework established by the Paris Agreement.

4. Results and Discussion

The evolution of the international climate regime—from the binding emission targets of the Kyoto Protocol to the procedural and participatory framework of the Paris Agreement—reflects a paradigm shift toward conduct-based obligations rooted in nationally determined efforts and good faith. Although the Paris Agreement does not impose binding emissions reductions, it nevertheless establishes a legal architecture characterized by procedural obligations concerning transparency, reporting, and progressively increasing ambition. These obligations, although often characterized as *soft law*, are increasingly treated as legally relevant by courts, thereby contributing to the normative force of the Agreement.

Within this evolving legal framework, Iran’s position is complex. As a non-party to the Paris Agreement, Iran remains outside the core mechanisms of the global climate regime. However, at the domestic level, it has taken notable legislative and institutional steps that partially align with the objectives of the Agreement. These include mandates promoting renewable energy development, legislation on energy efficiency, and the establishment of Renewable Energy and Energy Efficiency Organization (SATBA) to oversee implementation. In addition, Iran’s national development plans contain measurable targets, including a target of generating 5% of its electricity from renewable sources.

Despite these advancements, Iran continues to face significant challenges. Persistent fossil fuel subsidies, weak enforcement, international sanctions, and limited access to finance and technology undermine the effectiveness of its energy transition policies. These deficiencies raise questions about Iran's long-term credibility and legal exposure in the context of future international reviews and the evolving normative framework of climate law.

Iran's current trajectory suggests a willingness to engage with global climate objectives, yet its structural and geopolitical constraints continue to hinder full alignment with the international climate regime. The hybrid nature of this regime, which combines binding and non-binding norms, permits legal assessments even in relation to states that have not ratified the relevant instruments. Nevertheless, without formal ratification and comprehensive policy reform, Iran risks being perceived as non-compliant, potentially foregoing opportunities to access climate finance, strengthen capacity, and enhance international cooperation.

5. Conclusion

Iran's climate governance exhibits a dual character. While its formal exclusion from the Paris regime persists, its substantial body of domestic legislation indicates a degree of normative convergence with international climate objectives. The evolution of international climate law toward soft obligations does not absolve states of responsibility; rather, it redefines that responsibility in terms of conduct, due diligence, and transparency. For Iran, bridging the gap between domestic efforts and international expectations requires legal integration, policy coherence, and institutional capacity. Ratification of the Paris Agreement, rationalization of subsidies, and creation of transparent oversight mechanisms would significantly enhance Iran's alignment with the evolving framework of international climate law.

Keywords: Energy Transition, Environmental Policy, Greenhouse Gas Mitigation, International Law, Sustainable Development.

تحلیل حقوقی اقدامات دولت ایران در ایفای تعهدات کاهش در چارچوب معاهدات اقلیمی

دانشجوی دکتری حقوق نفت و گاز، دانشکده حقوق، دانشگاه
شهید بهشتی، تهران، ایران

میلاد حاجی اسماعیلی *

دانشیار گروه حقوق بین الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید
بهشتی، تهران، ایران

محمدحسین رضانی قوام آبادی

چکیده

تغییرات اقلیمی از چالش‌های مهم حقوق بین‌الملل معاصر است که موجب پیدایش نظام تعهدات چندلایه‌ای شده است. سه سند اصلی این حوزه - کنوانسیون چارچوب، پروتکل کیوتو و موافقت‌نامه پاریس - هر یک ساختار متفاوتی از تعهدات مبتنی بر همکاری تا تعهدات الزام‌آور کمی دارند. این تفاوت، تحلیل و تفسیر تعهدات اقلیمی را دشوار ساخته است. در این میان، پرسش اصلی پژوهش آن است که آیا اقدامات تقنینی و اجرایی ایران با تعهدات بین‌المللی اقلیمی هم‌راستا است یا خیر؟ ساختار مقاله بر این اساس تنظیم شده که ابتدا معاهدات اقلیمی و ماهیت تعهدات بررسی می‌شوند، سپس چارچوب حقوقی ارزیابی تعهدات با تکیه بر اصول همکاری، مراقبت و سازگاری ارائه می‌گردد و در نهایت عملکرد ایران تحلیل می‌شود. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر اسناد حقوقی، رویه‌های بین‌المللی و قوانین داخلی است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ایران با تصویب قوانین متعدد، مشارکت در نشست‌های کنفرانس اعضا، تأسیس نهادهای تخصصی و ایجاد چارچوبی برای گزارش‌دهی، عملکردی نسبتاً مثبت داشته است. با این حال، نبود سند مشارکت تعیین‌شده ملی (NDC) و عدم تصویب نهایی موافقت‌نامه پاریس، همچنان از نقاط ضعف عملکرد اقلیمی ایران به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: گذار انرژی، حقوق بین‌الملل، دعاوی اقلیمی، سیاست‌های زیست‌محیطی، کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای.

مقدمه

در تاریخ ۹ آوریل ۲۰۲۴، دادگاه اروپایی حقوق بشر^۱ در یک رای تاریخی علیه دولت سوئیس، به شکایت انجمن زنان سالمند سوئیس^۲ رسیدگی کرد و برای اولین بار یک دادگاه بین‌المللی، دولتی را به دلیل عدم رعایت تعهدات اقلیمی محکوم کرد. این رای بیان داشت که دولت سوئیس ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی) را نقض کرده است، زیرا نتوانسته است اقدامات لازم را برای کاهش اثرات زیان‌بار تغییرات اقلیمی انجام دهد.^۳ دادگاه با استناد به مفاهیم کلیدی موافقت‌نامه پاریس مانند بالاترین بلندپروازی ممکن^۴ (HPA) و میزان مشارکت ملی تعیین شده^۵ (NDC) تأکید کرد که تغییرات اقلیمی باید در چارچوب حقوق بشر نیز مورد توجه قرار گیرد.

نکته قابل توجه این است که کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نه تنها هیچ اشاره‌ای به مفاهیمی از قبیل بالاترین بلندپروازی ممکن و مشارکت ملی تعیین شده نداشته که به طور کلی هیچ اشاره‌ای به حقوق محیط زیست نیز نکرده است. با این حال رای دادگاه اروپایی حقوق بشر بر اساس ماده‌ای صادر شد که در ظاهر هیچ ارتباطی با مفاهیم اقلیمی ندارد. این امر نشان‌دهنده نفوذ رو به گسترش نظام حقوقی اقلیمی در تفسیر سایر قوانین بین‌المللی است و بدین ترتیب، نظام حقوقی اقلیمی با آنکه ساختار قضایی مستقلی پیش‌بینی نکرده است، می‌تواند با پیوند یافتن به معاهدات دیگر و بهره‌گیری از ساختارهای قضایی مستحکم آن‌ها (نظیر آنچه در نظام حقوق بشر یافت می‌گردد)، به عنوان زنگ خطری برای تمامی دولت‌ها عمل نماید.^۶

1. European Court of Human Rights.

2. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz.

3. Case of Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, European Court of Human Rights, Judgement of 9/4/2024, available at: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:\[%22002-14304%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:[%22002-14304%22]}), Last Visited 23/02/2025.

4. Highest Possible Ambition.

5. Nationally Determined Contributions.

6. Christina Voigt, "The Power of the Paris Agreement in International Climate Litigation," Review of European, Comparative & International Environmental Law, Vol. 32, No. 2, (2023), at 237.

تداوم این جریان در عرصه بین‌المللی، در رای مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری مورخ ۲۳ ژوئیه ۲۰۲۵، صورتی عمیق‌تر و جامع‌تر به خود گرفت. در این رای، دیوان نه تنها تأکید کرد که تعهدات اقلیمی باید بر اساس حقوق عرفی و اصولی چون مراقبت مقتضی، پیشگیری از آسیب قابل توجه و همکاری تعبیر شوند، بلکه محدودیت اختیار تعیین مشارکت ملی تعیین‌شده را رد کرد و تأکید نمود دولت‌ها باید در تعیین تعهدات ملی خود، حداکثر تلاش متناسب با ظرفیت‌ها انجام دهند. همچنین دیوان هشدار داد که ترک فعل یا اقدامات نامناسبی که منجر به آسیب اقلیمی شود، ممکن است به عنوان نقض تعهدات بین‌المللی شناخته شود و دولت را در معرض مسئولیت بین‌المللی قرار دهد. این روند نشان می‌دهد که تعهدات اقلیمی امروزه نه تنها در معاهدات محدود نیستند، بلکه به یک چارچوب عمومی حقوقی ارتقا یافته‌اند که تمام دولت‌ها- حتی آن‌هایی که هنوز موافقت‌نامه پاریس را تصویب نکرده‌اند- نمی‌توانند به سادگی از آن اجتناب کنند.^۱

از این‌روی ایجاد چنین پارادایمی در حقوق بین‌الملل می‌تواند زمینه‌ساز طرح دعاوی علیه ایران در محاکم بین‌المللی گردد. دولت ایران با وجود عضویت در کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد درباره تغییرات اقلیمی و پروتکل کیوتو،^۲ به همراه یمن و لیبی، از معدود کشورهایی است که به موافقت‌نامه پاریس ملحق نشده است.^۳ لذا مسأله اصلی

1. International Court of Justice, Advisory Opinion on the Obligations of States in Respect of Climate Change, 23 July 2025, available at: <https://www.icj-cij.org/opinions>, last visited 28/09/2025.

2. Islamic Republic of Iran, Second National Communication to the UNFCCC, available at: <https://unfccc.int/resource/docs/natc/iranc2.pdf>, Last Visited 23/02/2025.

3. "Countries Yet to Ratify the Paris Agreement", Climate Change News, 13 August 2020, available at: <https://www.climatechangenews.com/2020/08/13/countries-yet-ratify-paris-agreement/>, Last Visited 23/02/2025.

لازم به ذکر است که دونالد ترامپ در دوران دوم ریاست جمهوری خود با صدور فرمان اجرایی، خروج مجدد ایالات متحده از موافقت‌نامه پاریس را عملی کرده است. این اقدام بر اساس ماده ۲۸ موافقت‌نامه پاریس انجام شده است که بر اساس آن هر کشور عضو، پس از سه سال از تاریخ اجرایی شدن موافقت‌نامه برای آن کشور و با ارائه یک اخطار کتبی یک‌ساله می‌تواند از موافقت‌نامه خارج شود. با توجه به پیوستن مجدد ایالات متحده به موافقت‌نامه در ژانویه ۲۰۲۱، خروج رسمی این کشور پس از رعایت مراحل قانونی مندرج در ماده ۲۸ محقق خواهد شد و در زمان نگارش این مقاله، ایالات متحده همچنان حداقل تا سه سال آتی عضو موافقت‌نامه پاریس می‌باشد.

پژوهش، در واقع به ابهام موجود در وضعیت حقوقی اقدامات اقلیمی ایران در سطح بین‌المللی بازمی‌گردد؛ اینکه آیا سیاست‌ها و قوانین داخلی کنونی ایران به‌ویژه با عدم عضویت در موافقت‌نامه پاریس، برای رهایی از مسئولیت بین‌المللی در قبال کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای کافی محسوب می‌شوند؟ این مسأله در پرتو روند تکاملی تعهدات اقلیمی - از تعهدات سخت و کمی در پروتکل کیوتو تا تعهدات فرآیندی و انعطاف‌پذیر در موافقت‌نامه پاریس - اهمیت دوچندانی یافته است.

بنابراین، پرسش‌هایی که این مقاله در پی بررسی آن‌هاست عبارتند از اینکه: ساختار و ماهیت حقوقی تعهدات مندرج در هر یک از معاهدات اقلیمی سه‌گانه چگونه تبیین می‌شود؟ چه اصول و سازوکارهایی برای ارزیابی پایبندی دولت‌ها در حقوق بین‌الملل شناسایی شده‌اند؟ و اقدامات تقنینی و اجرایی ایران تا چه میزان در تطابق با این چارچوب‌ها قابل دفاع است؟

برای پاسخ به پرسش‌های مذکور، ابتدا معاهدات اقلیمی به‌صورت تاریخی و تحلیلی بررسی می‌شوند تا چارچوب کلی نظام حقوقی اقلیمی و روند تحول آن، از تعهدات به نتیجه به سمت تعهدات به وسیله، مورد واکاوی قرار گیرد. این بررسی، اهمیت چرخش حقوقی از الزام مطلق به انعطاف‌پذیری را روشن می‌کند و زمینه لازم را برای تحلیل تعهدات اقلیمی به‌ویژه در موافقت‌نامه پاریس فراهم می‌آورد. در این حین، ماهیت خاص تعهدات اقلیمی بررسی می‌شود. این تحلیل، سازوکارهای اجرایی موافقت‌نامه پاریس را مورد بررسی قرار می‌دهد و به چگونگی تفهیم و اعمال این تعهدات توسط محاکم بین‌المللی می‌پردازد. سپس روش‌های ارزیابی اقدامات دولت‌ها در زمینه تعهدات اقلیمی به واسطه بیان وظایف دولت‌ها در حقوق بین‌الملل بررسی می‌شود. در نهایت، اقدامات دولت ایران در راستای تعهدات اقلیمی تحلیل می‌شود.

فرضیه پژوهش آن است که اگرچه اقدامات داخلی ایران در برخی جنبه‌ها با اصول حقوق بین‌الملل اقلیمی (همچون همکاری و مراقبت) همخوانی دارد، اما نبود اسناد کلیدی اجرایی (مانند NDC) و عدم پیوستن به موافقت‌نامه پاریس، باعث می‌شود ایران در معرض احتمال بالای انتقاد یا حتی مسئولیت حقوقی در مجامع بین‌المللی قرار گیرد.

۱. شناسایی تعهدات کاهش در معاهدات اقلیمی

برای شناخت تعهدات کاهش^۱ در معاهدات اقلیمی، نخست لازم است تا معاهدات بین‌المللی در حوزه تغییرات اقلیمی مورد بررسی قرار گیرد. این معاهدات عبارتند از: کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییرات اقلیمی، پروتکل کیوتو و موافقت‌نامه پاریس که هر یک روند تکاملی در نحوه برخورد با چالش تغییرات اقلیمی را نشان می‌دهند. این اسناد، هرچند با هدف کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای تنظیم شده‌اند، تفاوت‌های بنیادینی در ساختار، رویکرد و سطح تعهدات ارائه‌شده دارند که در موفقیت یا شکست آن‌ها تأثیرگذار بوده است. در ادامه، مستند به مواد مرتبط، به تحلیل این تفاوت‌ها پرداخته می‌شود.

۱-۱. کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییرات اقلیمی

کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییرات اقلیمی^۲ که در سال ۱۹۹۲ در نشست زمین ریو به تصویب رسید، به عنوان نخستین تلاش جامع جهانی برای مقابله با چالش تغییرات اقلیمی شناخته شد.^۳ این کنوانسیون با هدف تثبیت غلظت گازهای

۱. به طور کلی دو نوع مداخله انسانی برای مقابله با تغییرات اقلیمی وجود دارد: الف- کاهش تغییرات اقلیمی (Climate Change Mitigation) که به منظور مقابله با علل تغییرات اقلیمی از طریق محدود کردن و کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای از منابعی مانند سوخت‌های فسیلی و افزایش حذف گازهای گلخانه‌ای از طریق ذخیره‌سازی در مخازنی مانند احیای جنگل‌ها انجام می‌شود و ب- تطابق با تغییرات اقلیمی (Climate Change Adaptation) که با هدف ایجاد سازگاری و مدیریت پیامدهای اجتماعی و بوم‌شناختی آن، تا حد ممکن صورت می‌گیرد. این هدف با اقداماتی مانند مدیریت ریسک بلایای طبیعی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های آب شیرین یا پیشگیری از سیلاب و حتی برنامه‌های مهاجرت و جابجایی جمعیت به دست می‌آید. کاهش و تطابق، اهدافی نیستند که جایگزین هم باشند بلکه به شکلی تکمیلی یکدیگر را همپوشانی می‌کنند. حتی شدیدترین اقدامات کاهش به‌طور فوری نمی‌توانند تأثیرات نامطلوب تغییرات اقلیمی را متوقف کنند، در حالی که تنها تطابق نیز با ادامه انتشار گازهای گلخانه‌ای به شکلی فزاینده دشوارتر خواهد شد. تمرکز پژوهش بر کاهش تغییرات اقلیمی و به‌طور خاص بر تعهدات معاهدات اقلیمی در این زمینه است.

2. United Nations Framework Convention on Climate Change, May 9, 1992, in the Annex of Decision 1/CP.24, "Adoption of the UNFCCC", (May 9, 1992).

3. Irving M Mintzer & J. Amber Leonard, (eds), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994).

گلخانه‌ای در جو زمین در سطحی که از «تداخل خطرناک فعالیت‌های انسانی با سامانه اقلیمی»^۱ جلوگیری شود، پایه‌ریزی شد.

ماهیت تعهدات در کنوانسیون چارچوب به گونه‌ای طراحی شد که همکاری‌های بین‌المللی را تسهیل کند، اما از الزام حقوقی برای کشورها اجتناب شود. ماده ۳ کنوانسیون، اصل «مسئولیت‌های مشترک اما متفاوت»^۲ را معرفی کرد که به موجب آن دولت‌ها (به تفکیک دولت‌های توسعه یافته و در حال توسعه) موظف بودند با توجه به توانایی‌ها و مسئولیت‌های تاریخی خود، برای کاهش تغییرات اقلیمی تلاش کنند.^۳ این اصل، هرچند چارچوبی برای تقسیم مسئولیت‌ها فراهم می‌کرد، اما به دلیل عدم شفافیت در تعریف «مسئولیت مشترک» و «توانایی‌های متمایز»، به محل اختلاف نظر میان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه تبدیل شد.^۴

ماده ۴ کنوانسیون نیز تعهدات کلی کشورهای عضو را مشخص کرد. این تعهدات شامل تهیه و ارائه موجودی گازهای گلخانه‌ای، تدوین برنامه‌های ملی برای کاهش انتشار، توسعه و انتقال فناوری‌های مناسب و همکاری‌های علمی و فنی بود. اما تمامی این تعهدات به صورت غیرالزام‌آور تدوین شدند^۵ و ابزار اجرایی مؤثری برای تضمین پایبندی کشورها به آن‌ها پیش‌بینی نشد. به همین دلیل کشورها می‌توانستند بدون مواجهه با پیامدهای حقوقی، از اجرای کامل این تعهدات سر باز زنند.^۶

لازم به ذکر است که این کنوانسیون در زمان نگارش این مقاله توسط ۱۹۸ کشور (از جمله ایران) تصویب شده و آن را به یکی از گسترده‌ترین معاهده‌های مصوب تبدیل کرده است.

1. Dangerous Anthropogenic Interference with the Climate System.
2. Common but Differentiated Responsibilities and Respective Capabilities (CBDRRC).
3. UNFCCC, art. 3.1.

۴. با آنکه کشورهای در حال توسعه مسئولیت تاریخی کشورهای توسعه یافته و تعهدات متعاقب آن‌ها را به رسمیت می‌شناسند؛ کشورهای توسعه یافته با وجود پذیرفتن این واقعیت که تعهدات اخلاقی بیشتری بر اساس توانایی مالی خود دارند، هرگونه اشاره به مسئولیت تاریخی را رد کردند.

۵. در سرتاسر ماده ۴ به جای واژه Shall (که به معنی الزام‌آوری حقوقی است) از واژه Should (که آن را از تعهد حقوقی خارج می‌کند) استفاده شد.

6. Benoit Mayer, *The International Law on Climate Change* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018).

ابهام در ماهیت تعهدات کنوانسیون چارچوب باعث شد تا کشورهای عضو تفسیرهای متفاوتی از وظایف خود ارائه دهند. برای مثال مفهوم "تداخل خطرناک" که محور اصلی ماده ۲ بود به دلیل عدم ارائه معیارهای عینی، در عمل قابلیت اجرایی نداشت. همچنین اصل "پیشگام شدن" کشورهای توسعه‌یافته، اگرچه تأکید داشت که این کشورها به دلیل سهم تاریخی خود در انتشار گازهای گلخانه‌ای باید نقش بیشتری در کاهش انتشار ایفا کنند، اما الزام حقوقی روشنی برای آن‌ها ایجاد نکرد.^۱

در مجموع اگرچه کنوانسیون چارچوب به عنوان گامی مهم در جهت ایجاد یک چارچوب حقوقی برای مقابله با تغییرات اقلیمی شناخته شد، اما به دلیل ماهیت غیرالزام‌آور تعهدات و نبود سازوکارهای نظارتی مؤثر، نتوانست به تنهایی نقشی مؤثر در کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای ایفا کند. این ضعف‌ها زمینه‌ساز مذاکرات بیشتر و تصویب اسناد مکملی همچون پروتکل کیوتو و موافقت‌نامه پاریس شد که تلاش کردند خلأهای موجود در کنوانسیون چارچوب را پر کنند.^۲

۲-۱. پروتکل کیوتو

متعاقب با ابهاماتی که در زمینه تعهدات دولت‌ها در کنوانسیون چارچوب وجود داشت، پروتکل کیوتو به عنوان اولین گام عملی برای تعیین تعهدات کمی و الزام‌آور در خصوص تغییرات اقلیمی به تصویب رسید. این پروتکل در سال ۱۹۹۷ و در سومین نشست کنفرانس اعضا تصویب شد^۳ و هدف اصلی آن کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای توسط کشورهای توسعه‌یافته بود. این کاهش با تعیین اهداف کمی مشخص در ضمیمه «ب» پروتکل بیان شد. یکی از ویژگی‌های کلیدی پروتکل کیوتو، تمرکز آن بر تعهدات کمی و مشخص

1. Written Statement of the United States on Principle 7 of the Rio Declaration, in Report of the United Nations Conference on Environment and Development, UN document A/CONF.151/26 (Vol. IV) (September 28, 1992), para. 16.

۲. البته نباید فراموش کرد که رسیدن به توافقات بعدی نیز مدیون پیش‌بینی برگزاری هر ساله کنفرانس اعضا (COP) در ماده ۷ کنوانسیون چارچوب بود.

3. Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, December 11, (1997), 2303 UNTS, 162 (Hereinafter Kyoto Protocol), art. 3.1.

بود. ماده ۳(۱) پروتکل تصریح می‌کرد که کشورهای عضو ضمیمه «۱» باید اطمینان حاصل کنند که انتشار گازهای گلخانه‌ای آن‌ها از مقادیر تعیین شده تجاوز نکند.^۱ در این چارچوب، دولت‌ها متعهد بودند که کاهش میانگین ۵ درصدی انتشار گازهای گلخانه‌ای را زیر سطح سال ۱۹۹۰ در دوره تعهد اول (۲۰۰۸-۲۰۱۲) محقق کنند.^۲ برای مثال اتحادیه اروپا موظف به کاهش ۸ درصدی، ایالات متحده ۷ درصد و ژاپن ۶ درصد شدند. این تعهدات کمی رویکردی از بالا به پایین را منعکس می‌کرد. پروتکل کیوتو همچنین ابزارهایی مانند مکانیسم توسعه پاک،^۳ تجارت انتشار^۴ و اجرای مشترک^۵ را معرفی کرد. چنین ابزارهایی به کشورها اجازه می‌دادند که بخشی از تعهدات خود را از طریق پروژه‌های کاهش انتشار در کشورهای دیگر یا خرید واحدهای کاهش انتشار انجام دهند. این مکانیسم‌ها به گونه‌ای طراحی شده بودند که انعطاف‌پذیری در اجرای تعهدات افزایش یابد و هزینه‌ها کاهش پیدا کند. با این حال با وجود موفقیت‌های نسبی برخی کشورها، موفقیت کلی مورد انتظار در تحقق اهداف پروتکل حاصل نشد.

یکی از دلایل اصلی ناکامی، عدم تعهد کشورهای در حال توسعه به کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و همچنین اختلاف کشورهای توسعه یافته از مفاد نظارتی پروتکل بود.^۶ به عنوان مثال ایالات متحده به دلیل مخالفت با تعهدات سخت‌گیرانه‌ای که بر اقتصاد آن

1. Kyoto Protocol art 3(1).

۲. اصلاحیه دوحه در سال ۲۰۱۲ به عنوان گام بعدی برای ادامه تعهدات کاهش انتشار کشورهای توسعه یافته به کاهش ۱۸ درصدی تصویب شد. بر اساس این اصلاحیه، دوره تعهد دوم از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۰ تعیین گردید و کشورهای عضو ضمیمه I متعهد شدند به کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای در این بازه زمانی ادامه دهند.

3. Clean Development Mechanis.

4. Emissions Trading.

5. Joint Implementation.

۶. مانند آلمان که انتشار گازهای گلخانه‌ای خود را از حدود ۱/۲ میلیارد تن معادل دی‌اکسیدکربن در سال ۱۹۹۰ به حدود ۷۰۰ میلیون تن در سال ۲۰۱۰ کاهش داد و بریتانیا که این میزان را از نزدیک ۸۰۰ میلیون تن به حدود ۵۰۰ میلیون تن کاهش داد (IPCC, 2014).

۷. شیما عرب اسدی، «ضرر و زیان و مسئولیت بین‌المللی در چارچوب نظام حقوقی تغییر اقلیم»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، دوره ۵۲، شماره ۲، (۱۴۰۱)، ص ۸۷۹.

تأثیر می‌گذاشت، از مشارکت در این پروتکل و تصویب اصلاحیه آن در دوحه خودداری کرد.

تحلیل ماهیت تعهدات پروتکل کیوتو نشان می‌دهد که این تعهدات نمونه‌ای از تعهدات به نتیجه بودند که بر حصول هدف مشخص تمرکز داشتند. در این نوع تعهدات، دولت‌ها مسئولیت داشتند به نتیجه مشخصی که در ضمیمه پروتکل تعیین شده بود، دست یابند. این ویژگی، چارچوبی نظارتی و از بالا به پایین ایجاد کرد که اجرای دقیق تعهدات را ممکن می‌ساخت. با این وجود، تجربه پروتکل کیوتو نشان داد که تعهد به نتیجه با چالش‌های متعددی مواجه است، از جمله عدم تمایل برخی کشورها به پذیرش تعهدات سخت‌گیرانه و این که دولت‌ها نمی‌توانستند تحقق قطعی کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای را تضمین کنند، زیرا این امر به عواملی مانند شرایط اقتصادی، فناوری و جمعیتی وابسته است که خارج از کنترل آن‌ها می‌باشد.^۱ از این‌روی عدم همکاری جهانی و چالش‌های اجرایی در پروتکل کیوتو نشان داد که رویکردهای مکمل و انعطاف‌پذیرتری برای دستیابی به اهداف اقلیمی لازم است و این نگرش زمینه‌ساز تدوین موافقت‌نامه پاریس با نگرشی متفاوت شد.

۳-۱. موافقت‌نامه پاریس

موافقت‌نامه پاریس که در دسامبر ۲۰۱۵ در نشست بیست و یکم کنفرانس اعضا به تصویب رسید،^۲ گامی بزرگ در راستای مبارزه با تغییرات اقلیمی و بازتعریف تعهدات بین‌المللی در این زمینه بود. این موافقت‌نامه که ۱۹۵ کشور آن را تصویب کردند، با هدف رفع کاستی‌های موجود در معاهدات پیشین نظیر پروتکل کیوتو، شرایطی نوینی را برای تعاملات جهانی در زمینه تغییرات اقلیمی فراهم آورد. به‌ویژه در این موافقت‌نامه توجه

۱. برای مثال: الف- فروپاشی صنایع پرانتشار در اروپای شرقی در دوره پروتکل کیوتو، کاهش غیرمنتظره انتشار را به دنبال داشت؛ ب- بحران مالی ۲۰۰۸ و همه‌گیری کووید-۱۹ به‌طور موقت انتشار گازها را کاهش دادند و در مقابل پ- توسعه اقتصادی سریع یک دولت می‌تواند توانایی آن برای تحقق اهداف اقلیمی را به چالش بکشد.

2. Paris Agreement, December 12, 2015, in the Annex of Decision 1/CP.21, "Adoption of the Paris Agreement", (December 12, 2015).

ویژه‌ای به تعهدات دولت‌ها و نحوه انجام آن‌ها معطوف شده است. برخلاف پروتکل کیوتو که نتوانست به دلیل عدم همکاری دولت‌ها موفقیت لازم را کسب کند، موافقت‌نامه پاریس تلاش کرد تا تعهدات را از حالت دستوری و از بالا به پایین خارج کند و به جای آن از یک رویکرد از پایین به بالا با روش گزارش‌دهی بهره‌برداری نماید.^۱

موافقت‌نامه پاریس دربردارنده آمیزه‌ای از تعهدات سخت، نرم و مقررات غیرتعهدآور است که به دقت به صورت اصولی تدوین شده است، اما مرز میان این مقررات نامشخص است. هر یک از این نوع تعهدات نقش متمایز و ارزشمندی ایفا می‌کنند. تعهدات رفتاری سخت در حوزه کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و تأمین مالی، همراه با یک سیستم نظارتی قوی، هسته موافقت‌نامه پاریس را شکل می‌دهد. تعهدات نرم که در سراسر این سند در خصوص کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، انطباق با تغییرات اقلیمی و ابزارهای اجرایی پراکنده شده‌اند، انتظاراتی همراه با حسن نیت از طرف‌ها ایجاد می‌کنند. در نتیجه، موارد غیرتعهدآور اما غیرمعمول در مقررات اجرایی معاهدات، چارچوبی اعلامی و اطلاعی را شکل داده و اعتماد متقابل و مشترک را پیشنهاد می‌کند. آمیزه ظریف و غیرمعمول تعهدات (سخت و نرم) و مقررات غیرتعهدآور- که سال‌ها برای ایجاد آن مذاکره شده بود- برای تحقق موافقت‌نامه پاریس حیاتی بوده است.^۲

در این چارچوب به جای آنکه از دولت‌ها خواسته شود که به میزان مشخصی کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای داشته باشند، این دولت‌ها خود موظف به تعیین اهداف ملی خود در قالب گزارش مشارکت‌های تعیین شده ملی^۳ (ازین به بعد NDC گفته می‌شود) شدند.^۴ این نوآوری به دولت‌ها اجازه می‌داد تا اهداف خود را بر اساس ظرفیت‌ها و شرایط ملی خود مشخص کنند و از این طریق، مشارکت و همکاری بیشتری در سطح جهانی شکل

۱. اعظم امینی و احسان دریادل، «سازوکارهای نظارت بر رعایت تعهدات و اجرا در موافقت‌نامه پاریس»، مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۳۶، شماره ۶۰، (۱۳۹۸)، ص ۱۱۱.

۲. اعظم امینی؛ میان‌آبادی، حجت و احسان دریادل، «ماهیت و موضوعات حقوقی کلیدی موافقت‌نامه پاریس در خصوص تغییرات اقلیمی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۸۶، شماره ۲۲، (۱۳۹۸)، ص ۳۲۲.

3. Nationally Determined Contributions (NDCs)

4. Paris Agreement art 3.

بگیرد.^۱ هرچند که رسیدن به NDC ها الزام آور نیستند و هیچ سازوکاری برای مجبور کردن کشورها به تعیین اهداف مشخص یا رسیدن به آنها وجود ندارد، اما مفاد موافقت‌نامه پاریس ایجاب می‌کند که کشورهای عضو کلیه اقدامات لازم (از قبیل تهیه، اشتراک‌گذاری و حفظ گزارش) را برای دستیابی به اهداف خود انجام دهند و به‌طور منظم آنها را به‌روزرسانی کنند.^۲

از نوآوری‌های مهم موافقت‌نامه پاریس که آن را از پروتکل کیوتو متمایز می‌کند، این است که هیچ گونه تعهدات کمی از پیش تعیین‌شده‌ای برای کاهش گازهای گلخانه‌ای وجود ندارد. این نوع تعهدات بیشتر به تلاش‌های مستمر و پایدار اشاره دارد تا دستیابی به یک نتیجه قطعی و مشخص.^۳ این امر نشان‌دهنده تغییر مهمی در نحوه ارزیابی تعهدات است، زیرا به جای تمرکز بر دستیابی به یک هدف مشخص، بر ارزیابی تلاش‌های مستمر و به‌روز شده دولت‌ها تمرکز دارد.^۴

۱. زینب پورخاقان شاهرضایی، «مسئولیت بین‌المللی خسارات ناشی از تغییرات آب و هوایی»، دوفصلنامه علمی حقوق تطبیقی، دوره ۴، شماره ۱، (۱۳۹۶)، ص ۱۰۸.

۲. مهدی پیری، «تأملی بر آثار حقوقی الحاق جمهوری اسلامی ایران به موافقت‌نامه پاریس در خصوص تغییرات اقلیمی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، دوره ۴۸، شماره ۴، (۱۳۹۷)، ص ۹۰۴.

۳. مطابق جمله دوم ماده (۲)۴، اعضا باید «اقدامات داخلی کاهش را با هدف دستیابی به اهداف مشارکت‌های ملی تعیین‌شده دنبال کنند». این عبارت بر اتخاذ رفتار و تلاش متمرکز است، نه الزام به دستیابی به نتیجه مشخص. نسخه فرانسوی ماده (۲)۴ که از حیث اعتبار با نسخه انگلیسی برابری می‌کند، به‌خوبی این مفهوم را روشن می‌نماید. در این نسخه، عبارت “mesures en vue de” (به معنای تحت‌اللفظی «اقداماتی در جهت») به کار رفته که در متون حقوقی دیگر نیز به‌عنوان «اقدامات به‌منظور» یا «اقدامات برای» ترجمه شده است. این اصطلاح نشان می‌دهد که اقدامات باید معقول و متناسب با هدف باشند، اما تضمینی برای تحقق نتیجه نخواهند بود. در نتیجه برخلاف تعهدات کلی UNFCCC که به کاهش تغییرات اقلیمی به‌عنوان یک هدف باز اشاره دارند، تعهدات موافقت‌نامه پاریس با هدف خاصی - یعنی دستیابی به اهداف مشارکت‌های ملی تعیین‌شده تعریف شده‌اند، اما همچنان از جنس تعهد به وسیله هستند و دولت‌ها ملزم به تلاش‌های معقول و اتخاذ اقدامات مناسب برای دستیابی به این اهداف هستند، نه تحقق قطعی آنها.

۴. کشورها از منابع طبیعی مختلفی برای توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر بهره می‌برند. برای نمونه، کشورهای بیابانی با تابش خورشید زیاد، انرژی خورشیدی خوبی دارند، در حالی که کشورهای ساحلی و بادخیز امکان بیشتری برای انرژی بادی دارند. کشورهایی که نقش ترانزیتی دارند به دلیل زیرساخت‌های حمل‌ونقل سنگین، در کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای چالش بیشتری دارند؛ در حالی که کشورهایی با تأکید کمتر بر حمل‌ونقل بین‌المللی می‌توانند بر سایر بخش‌ها

موافقت نامه پاریس در تلاش است تا از طریق یک سیستم شفافیت و نظارت دوره‌ای، کشورها را به ارتقای تعهدات خود ترغیب کند. ماده ۴ این موافقت نامه تصریح می‌کند که هر کشور باید اقدامات ملی خود را مطابق با ظرفیت‌های موجود انجام دهد و این اقدامات باید در مقاطع زمانی مشخص به‌روزرسانی شوند. به این ترتیب ماهیت تعهدات کشورها از نوع تعهد به وسیله شدند، بدین معنا که دولت‌ها باید تمام تلاش‌های معقول و متعارف را در راستای دستیابی به اهداف مشخص انجام دهند، ولی در صورتی که این اهداف به‌طور کامل محقق نشود، مسئولیت‌پذیری حقوقی برای آن‌ها وجود ندارد. این امر موجب می‌شود که دولت‌ها در چارچوب امکانات خود و بدون احساس فشارهای غیرمنصفانه بین‌المللی، اقدامات لازم را انجام دهند.^۱

در مجموع، موافقت نامه پاریس با استفاده از نظام مشارکت تعیین شده ملی به‌خوبی توانسته است این تفاوت‌ها را در فلسفه خود جای دهد تا کشورها نه تنها بر اساس شرایط ملی خود، تعهداتشان را تدوین می‌کنند بلکه این تعهدات به‌طور دوره‌ای به‌روزرسانی می‌شوند تا ضمن حفظ مشارکت جهانی، اهداف اقلیمی به تدریج بلندپروازانه‌تر شوند. این مشارکت همگانی، اصل مسئولیت مشترک اما متفاوت را به بهترین شکل ممکن محقق کرده و باعث می‌شود که دولت‌ها بدون احساس تحمیل از سوی جامعه بین‌المللی، به ایفای تعهدات خود متعهد شوند. چنین ابتکاری توانست تا به امروز موفقیت نسبی زیادی را (در مقایسه با معاهدات پیشین خود) در مشارکت کشورها به ارمغان بیاورد.

با این حال نباید انکار کرد که به واسطه این نوآوری در نظام حقوقی تغییرات اقلیمی، ماهیت تعهدات و نحوه ارزیابی دولت‌ها در اجرای تعهدات دچار پیچیدگی خاصی شده

تمرکز کنند. عوامل دیگری مانند جمعیت، فرهنگ مصرف انرژی و سطح توسعه فناوری بر انتشار گازهای گلخانه‌ای مؤثرند. کشورهایی که جمعیت بیشتری دارند نیازهای انرژی بیشتری داشته و کشورهایی با سطح توسعه فناوری و توان مالی بیشتر، توانایی بالاتری در استفاده از فناوری‌های پاک دارند. بنابراین، تعهدات یکسان و الزام‌آور برای تمام کشورها غیرمنطقی و ناعادلانه است.

1. Maria L. Banda, "The Bottom-Up Alternative: The Mitigation Potential of Private Climate Governance after the Paris Agreement", Harvard Environmental Law Review, Vol. 42, No. 2, (2018), at 325.

است. تعهد کشورها در پروتکل کیوتو از نوع تعهد به نتیجه، ماهوی و مستقل بود و چنانچه اعداد مصرح در جدول که مختص هر کشوری نوشته شده بود، محقق نمی‌گردید، به منزله عدم اجرای تعهد آن دولت تلقی می‌شد؛ حال با حذف اعداد از پیش تعیین شده در موافقت‌نامه پاریس و واگذاری تعیین آن به خود دولت‌ها با درج عبارت‌هایی از قبیل بهترین تلاش^۱ و مراقبت بایسته^۲ (که معادل همان تعهد به وسیله در نظام حقوقی کامن‌لو هستند) ماهیت تعهد تبدیل به تعهد به فعل، رویه‌ای و فرعی شده است و طبعاً در ارزیابی دولت‌ها در اجرای تعهدات نیز نمی‌توان به صرف عدم دستیابی آن دولت به یک نتیجه خاص، آن را تبرئه و یا محکوم نمود بلکه باید معیارهایی دیگر مورد تفسیر و بررسی محاکم قرار گیرد که در بخش بعد به آن پرداخته می‌شود.

۲. روش ارزیابی مناسب در تهدات کاهش

مفهوم تعهد به وسیله، همان‌طور که در موافقت‌نامه پاریس تبیین شده است، ایجاب می‌کند که رفتار دولت‌ها در چارچوبی خاص و متناسب با این نوع تعهد مورد ارزیابی قرار گیرد. از آنجا که در موافقت‌نامه پاریس تأکید بر تلاش‌های مستمر و پایدار دولت‌ها بوده و الزام به دستیابی به یک نتیجه خاص مورد نظر نمی‌باشد، روش‌های ارزیابی باید متناسب با ماهیت این تعهدات طراحی شوند و صرف توجه به نتیجه نهایی کشورها در دستیابی یا عدم دستیابی به اهداف اقلیمی نمی‌تواند مبنای کافی برای صدور رای به تبرئه یا محکومیت آن‌ها باشد. بدین جهت روش ارزیابی انطباق دولت‌ها با تعهدات کلی مرتبط با کاهش تغییرات اقلیمی، یکی از چالش‌های اساسی برای نظام حقوقی بین‌المللی و دادگاه‌ها به شمار می‌آید و پیچیدگی این موضوع سبب شده است که دادگاه‌ها اغلب تمایلی به ورود به ارزیابی دقیق اقدامات دولت‌ها نشان ندهند و آزادی عمل گسترده‌ای را برای آن‌ها در نظر بگیرند. با این حال این امر به معنای عدم امکان شناسایی نقض تعهدات اقلیمی توسط

1. Best Efforts.

2. Due Diligence.

دادگاه‌ها نیست. در این راستا باید از روش‌های خاص و مؤثر برای ارزیابی انطباق دولت‌ها با تعهدات اقلیمی استفاده کرد و متوسل به ارکان حقوق بین‌الملل شد.

با توجه به روش ویژه نظام اقلیمی موافقت‌نامه پاریس که بر اصل گزارش‌دهی کشورها برای انجام اقدامات متناسب با شرایط داخلی خود تأکید دارد، روش‌های ارزیابی باید قادر به تشخیص مشارکت فعال و تلاش‌های واقعی دولت‌ها در راستای اهداف اقلیمی باشند. این امر موجب می‌شود که توجه به وظایف^۱ همچون همکاری، مراقبت و سازگاری به عنوان ارکان اساسی در نظارت و ارزیابی تعهدات اقلیمی دولت‌ها اهمیت ویژه‌ای پیدا کند، چراکه این روش‌ها به‌طور خاص به نحوه عملکرد دولت‌ها در سطوح مختلف توجه دارند و می‌توانند در ارزیابی فرآیندها و اقدامات اقلیمی مؤثر باشند. در ادامه به هر یک از این وظایف با توجه به تعریفی که در حقوق بین‌الملل دارند و ذیل مبحث حقوق اقلیمی پرداخته می‌شود.^۲

۱-۲. وظیفه همکاری

وظیفه همکاری یکی از ارکان اساسی نظام حقوق بین‌الملل می‌باشد که در چارچوب حقوق بین‌المللی عرفی شکل گرفته و توسط منشور سازمان ملل،^۳ اعلامیه‌های بین‌المللی^۴

۱. علت اطلاق واژه وظیفه (Duty) در مقابل تعهد (Obligation) آن است که تعهد در معنای خاص از یک توافق یا قرارداد بین دو یا چند طرف ناشی می‌شود و ماحصل اراده طرفین برای ایجاد یک رابطه حقوقی الزام‌آور است؛ در صورتی که وظیفه یا تکلیف ناشی از توافق طرفین نیست و با توجه به عرف و قانون الزام‌آور است. نکته مهم چنین تفکیکی آن است که در تعهد به معنایی که گفته شد، طرفین الزاماً بایستی در یک قرارداد حضور داشته باشند در صورتی که در وظیفه اشخاص بدون آنکه در یک توافق حضور داشته باشند، محکوم خواهند شد. چنین چیزی در نظام حقوق اقلیمی بدین معنا است که نپیوستن دولت ایران به موافقت‌نامه پاریس نمی‌تواند از عدم قضاوت عملکرد آن در دادگاه بین‌المللی جلوگیری نماید.

2. Mayer Benoit. *International Law Obligations on Climate Change Mitigation* (Oxford: Oxford University Press, 2022) at 281.

۳. بند ۳ ماده ۱ منشور سازمان ملل متحد (۱۹۴۵) چنین بیان می‌دارد که اهداف سازمان ملل متحد عبارتند از: دستیابی به همکاری بین‌المللی در حل مشکلات بین‌المللی از نوع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی یا انسانی و در ترویج و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همگان بدون تبعیض از نظر نژاد، جنس، زبان، یا مذهب.

۴. به طور مثال طبق اصل ۲۴ اعلامیه استکهلم، مسائل زیست‌محیطی جهانی نیاز به همکاری گسترده بین کشورها دارند.

و بسیاری از قطعنامه‌های مجمع عمومی^۱ و معاهدات^۲ بیان شده است.^۳ به همین ترتیب در گفتمان نظام حقوقی اقلیمی چنین بیان می‌شود که طبیعت جهانی تغییرات اقلیمی نیاز به همکاری وسیع کشورهای جهان دارد^۴ و برخی حقوقدانان بین‌المللی نظیر بیرنیه و بویل، این وظیفه را قلب تپنده نظام حقوقی محیط زیست می‌دانند^۵ و بودانسکی نیز معتقد است که تنها از طریق همکاری بین‌المللی می‌توان با چالش‌های اقلیمی مقابله کرد.^۶ از این‌روی کشورهای مختلف همکاری را به عنوان یک جزء اساسی از اقدامات مؤثر کاهش، تصدیق کرده‌اند و عدم همکاری یک کشور در کاهش تغییرات آب‌وهوایی، نه تنها نقض وظیفه همکاری است، بلکه در بسیاری از موارد، نقض تعهدات کلی کاهش و وظیفه همکاری مرتبط با آن را نیز نشان می‌دهد.

با این حال، ماهیت دقیق وظیفه همکاری در عرصه بین‌الملل به‌طور کامل مورد توافق همگانی قرار نگرفته است و عدم قطعیت قابل توجهی در مورد این که دقیقاً وظیفه همکاری، چه مواردی را شامل می‌شود وجود دارد. دادگاه‌ها و دیوان‌های بین‌المللی

۱. قطعنامه ۱۰۴۳ با عنوان «همکاری بین‌المللی فرهنگی و علمی»، قطعنامه ۱۰۲۷ با عنوان «توسعه همکاری بین‌المللی اقتصادی» و ...، قطعنامه ۲۲۷/۶۶ با عنوان «همکاری بین‌المللی در رابطه با کمک‌های بشردوستانه در زمینه بلاای طبیعی»، قطعنامه ۲۲۶/۶۶ با عنوان «توافق و همکاری در راستای برقراری صلح»، قطعنامه ۱۵۷/۶۶ با عنوان «تقویت اقدامات سازمان ملل در زمینه حقوق بشر با ترویج همکاری بین‌المللی» و ... همگی ناظر بر تشویق و ترغیب دولت‌ها به همکاری بین‌المللی می‌باشند و جایگاه اصل همکاری در حقوق بین‌الملل عمومی را نمایان می‌سازند.

۲. به طور مثال می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود: بند اول ماده ۲ کنوانسیون حفاظت از گونه‌های مهاجر وحشی (۱۹۷۹)؛ ماده ۱۹۷ کنوانسیون حقوق دریاهای (۱۹۸۲)؛ ماده ۲ کنوانسیون وین برای حفاظت از لایه ازن (۱۹۸۷) و در آخر و مهم‌تر از همه در زمینه تغییرات اقلیمی، بند ۵ ماده ۴ UNFCCC.

۳. سید عباس پوره‌اشمی؛ سحر زارعی و یلدا خلعتبری، «بررسی جایگاه اصل همکاری در حقوق بین‌الملل محیط زیست»، پژوهش حقوق عمومی، دوره ۱۵، شماره ۳۹، (۱۳۹۲)، ص ۶۱.

4. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (16 June 1972) A/ Conf.48/14/Rev.1, (1972), 11 ILM 1416 ('Stockholm Declaration'), principle 24; Charter of Economic Rights and Duties (n 13) art 3; Rio Declaration on Environment and Development (14 June 1992) A/ CONF.151/26 (vol I) (1992) 31 ILM 874, principle 7. UNFCCC (n 3) Preamble 7.

5. Birnie, P. W & Boyle, A. E, *International Law and the Environment* (Oxford: Clarendon Press, 1992).

6. Bodansky, D; Brunnée, J & Rajamani, L, *International Climate Change Law* (Oxford: Oxford University Press, 2017).

پیشنهاد می‌کنند که این وظیفه حداقل نیازمند مذاکره با حسن نیت در معاهدات است؛^۱ برخی نیز پیشنهاد کرده‌اند که کشورها باید منافع دیگران را در نظر بگیرند و حتی چیزی شبیه به همبستگی را نشان دهند.^۲ به همین سبب محتوای وظیفه همکاری ممکن است متفاوت باشد. با این حال در ادامه به دو بُعد از وظیفه همکاری که شامل مشارکت فعال و صادقانه در مذاکرات و پیوستن و پایبندی دولت‌ها به معاهدات شده پرداخته می‌شود.

۱-۲. وظیفه مذاکره

نخستین مرحله از وظیفه همکاری این است که یک دولت باید با حسن نیت با دیگر دولت‌ها مذاکره کند تا اقدامات کاهش مؤثر را انجام دهد. دولتی که در معاهدات یا اعلامیه‌های اقلیمی تصدیق کرده است که پاسخ‌های مؤثر به تغییرات اقلیمی نیاز به همکاری بین‌المللی دارد، در صورتی که چنین همکاری را از طریق نقش فعال و سازنده در مذاکرات بین‌المللی ترویج ندهد، به معنی این است که از تعهد خود سر باز می‌زند. به‌طور مداوم، کشورها وظیفه خود را برای مذاکره موافقت‌نامه‌های کاهش تغییرات آب‌وهوایی تأیید کرده‌اند. اعضای پیمان‌های سه‌گانه آب‌وهوایی متعهد شده‌اند که «تمام تلاش خود را برای رسیدن به توافق در مورد هرگونه اصلاح پیشنهادی انجام دهند». دولت‌ها در جزء d بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون چارچوب نیاز خود را برای بررسی کافی بودن تعهدات تعیین‌شده تصدیق کرده و متعهد به برگزاری و شرکت در کنفرانس اعضای سالانه برای دستیابی به اهداف کنوانسیون و بررسی و ارائه توصیه‌های مرتبط شدند. موافقت‌نامه

۱. برای مثال: دستور دیوان بین‌المللی حقوق دریاها (ITLOS) در مورد نیروگاه MOX وظیفه همکاری را به‌عنوان یک «اصل بنیادین در پیشگیری از آلودگی محیط زیست دریایی تحت حقوق بین‌الملل عمومی» استنباط کرده است؛ به همین ترتیب، کمیته حقوق بشر تعهد به حفاظت از حقوق بشر را به‌عنوان دلالتی بر تعهد به همکاری تفسیر کرده است؛ همچنین دادگاه قانون اساسی فدرال آلمان تفسیر کرده است که یک بخش از قانون اساسی در مورد حق حیات ایجاب می‌کند که دولت به دنبال راه حلی برای تغییرات آب و هوایی در عرصه بین‌المللی باشد و در نهایت، دیوان بین‌المللی دادگستری در رأی مشورتی ۲۳ ژوئیه ۲۰۲۵، با تأکید بر ماهیت عرفی وظیفه همکاری، آن را بخشی از «هسته اصلی تعهدات اقلیمی دولت‌ها» دانست و تصریح کرد که این وظیفه مستلزم اقدام مستمر، حسن نیت و هماهنگی جمعی برای تحقق اهداف جهانی کاهش انتشار است.

2. Eyal Benvenisti, "Sovereigns as Trustees of Humanity: On the Accountability of States to Foreign Stakeholders", *American Journal of International Law*, Vol. 107, No. 2, (2013), at 296.

پاریس نیز در بند ۱ ماده ۱۴ خود یک فرآیند ارزیابی پیشرفت جمعی^۱ برای سنجش پیشرفت جمعی در جهت دستیابی به هدف این موافقت‌نامه ایجاد کرد که می‌تواند ساختاری برای مذاکرات مستمر در زمینه افزایش تعهدات ملی فراهم کند.

فارغ از معاهدات اقلیمی، آرای قضایی نیز جنبه‌های مختلف مذاکره را در موقعیت‌هایی که نیاز به همکاری بین‌المللی دارند، به رسمیت شناخته‌اند.^۲ در حوزه حقوق محیط زیست دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه دریاچه لانوکس تأکید کرد که دولت‌ها وظیفه داشته تا در مورد استفاده از رودخانه مذاکره نمایند.^۳ دیوان همچنین در قضیه کارخانه‌های خمیر کاغذ بر اهمیت مذاکره به‌خصوص زمانی که یک منبع مشترک در خطر است و تنها می‌تواند از طریق همکاری نزدیک و مستمر حفاظت شود، تأکید کرد.^۴ این آرا به درک محتوای وظیفه مذاکره کمک می‌کند. در همین راستا دیوان بین‌المللی دادگستری در رای مشورتی ۲۳ ژوئیه ۲۰۲۵ درباره تغییرات اقلیمی تصریح کرد که تعهد به همکاری بدون مذاکره واقعی و مؤثر بی‌معناست؛ این مذاکره باید مستمر، با حسن نیت و با هدف پیشبرد اقدام جمعی برای کاهش انتشار باشد، نه صرفاً حضوری نمادین یا اقدامی تشریفاتی. دیوان همچنین یادآور شد که رفتارهایی مانند تعویق بی‌دلیل، کارشکنی در روند یا خودداری از ارائه اطلاعات اساسی می‌تواند به‌عنوان نقض تعهد به مذاکره و بالتبع نقض وظیفه همکاری

1. Stocktaking Process.

۲. در حوزه حقوق بین‌الملل عمومی می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) در قضیه فلات قاره دریای شمال تأکید کرد که تقسیمات دریایی نمی‌توانند به‌طور کامل از طریق اعمال مکانیکی قواعد انتزاعی تعیین شوند، بلکه باید موضوع توافق بین کشورهای درگیر باشد. بر این اساس، دیوان به این نتیجه رسید که طرفین موظف به ورود به مذاکرات با هدف رسیدن به توافق هستند. در قضیه صلاحیت ماهیگیری (انگلستان علیه ایسلند)، دیوان حکم داد که طرفین موظف به انجام مذاکرات با حسن نیت برای حل عادلانه اختلافات خود در مورد حقوق ماهیگیری هستند. در یک زمینه چندجانبه، نظر مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد سلاح‌های هسته‌ای تأکید کرد که خلع سلاح هسته‌ای نیازمند همکاری تمامی کشورها است و نتیجه‌گیری کرد که یک تعهد برای پیگیری با حسن نیت و به نتیجه رساندن مذاکرات منتهی به خلع سلاح هسته‌ای وجود دارد.

3. Lac Lanoux (n 17) 11.

4. Pulp Mills (n 2) 81.

تلقی شود.^۱ لذا به طور کامل پذیرفته شده است که «تعهد به مذاکره به معنای تعهد به رسیدن به توافق نیست»، از سوی دیگر، دادگاه‌ها و دیوان‌های بین‌المللی تأکید کرده‌اند که این وظیفه بیش از یک تشریفات است.^۲

بر این اساس می‌توان شرایط مختلفی را تصور کرد که در آن‌ها دولت نتواند به وظیفه خود برای مذاکره عمل کند که این موضوع باعث ایجاد یک فرضیه قوی می‌شود که دولت تعهدات کلی کاهش خود را نقض کرده است. یک مثال واضح این است که دولتی هیچ تلاشی واقعی برای مذاکره نشان نمی‌دهد، مثلاً دولتی که بدون توجه مناسب نمایندگان کافی را به مذاکرات چندجانبه آب‌وهوایی نمی‌فرستد. *ایوان کریدل و ایوان فاکس* - دیست پیشنهاد کرده‌اند که نقض وظیفه مذاکره با حسن نیت می‌تواند اثبات شود اگر دولتی به طور دلخواه مذاکرات را متوقف یا به تأخیر بیندازد، از رویه‌های تعیین شده برای مذاکره پیروی نکند یا از بررسی پیشنهادات متقابل یا ملاحظات عادلانه مرتبط خودداری کند.^۳ در یک زمینه گسترده‌تر، مجمع عمومی سازمان ملل متحد اشاره کرده است که دولت‌های مذاکره‌کننده باید تلاش کنند تا جو سازنده‌ای را در طول مذاکرات حفظ کنند و با تمرکز بر اهداف اصلی مذاکرات، به تسهیل پیگیری یا نتایج مذاکرات کمک کنند. بنابراین، استراتژی‌های مسدودکننده در طی مذاکرات آب‌وهوایی می‌تواند شک و تردیدهایی درباره پایبندی دولت به وظیفه همکاری ایجاد کند.

۲-۱-۲. وظیفه مشارکت در معاهدات

مرحله دوم وظیفه همکاری به وظیفه دولت‌ها در مشارکت در معاهدات اقلیمی مربوط می‌شود. اگرچه همه دولت‌ها با یکدیگر برابر بوده^۴ و هیچ دولتی نمی‌تواند اراده خود را بر دیگران تحمیل کند و دولت‌ها در تصمیم‌گیری آنکه در معاهدات شرکت کنند آزاد

1. ICJ, Advisory Opinion on Climate Change Obligations, 23 July 2025, paras. 141–142, 216–217, 236.

2. Railway Traffic between Lithuania and Poland (n 17) 116.

3. Evan Criddle & Evan Fox-Decent, “Mandatory Multilateralism”, American Journal of International Law, Vol. 113, No. 2, (2019), at 272.

4. UN Charter (n 12) art 2(1).

هستند، اما تصمیم به تصویب نکردن یک معاهده اقلیمی یا کنار رفتن از آن، می‌تواند نشان‌دهنده عدم تطابق با تعهدات عمومی کاهش دولت باشد.

علت چنین استدلالی آن است که از دولت‌ها انتظار می‌رود که با الزامات بین‌المللی (از قبیل معاهداتی که در گذشته بدان پیوسته‌اند و یا اعلامیه‌ها و حتی حقوق بین‌الملل عرفی) همگام باشند. از این جهت تصمیمات و قطعنامه‌های چندجانبه دائماً از دولت‌ها می‌خواهند که معاهدات اقلیمی را تصویب کنند^۱ و چنانچه شرایطی وجود داشته باشد که یک دولت نتواند یا حتی بنا به دلایل موجه نخواهد در یک معاهده اقلیمی شرکت کند؛ این شرایط بدین معنی نیست که آن دولت به روش‌های دیگر همکاری نکند.^۲ دولتی که از یک معاهده اقلیمی خارج شده است، نمی‌تواند از تأثیرات جهانی سیاست‌های اقلیمی اش غفلت کند و به‌طور کامل از تعامل چندجانبه خودداری کند، بلکه باید به همکاری با دیگر دولت‌ها برای پیگیری یک برنامه اقدام جهانی عادلانه ادامه دهد.

۲-۲. وظیفه مراقبت

در بخش نخست مقاله، موضوع تعهد به وسیله در نظام حقوقی اقلیمی بحث و گفتگو شد. حال لازم به ذکر است که اصولاً در کشورهای کاملاً به جای تعهد به وسیله از واژه مراقبت بایسته (Due diligence) استفاده می‌شود که فلسفه آن از همان اصول تعهد به وسیله نشأت می‌گیرد و بدین معناست که متعاهد موظف به هوشیاری کامل نسبت به اعمال خود می‌باشد. لذا وظیفه مراقبت، یکی از نتایج عملی تعهد به وسیله (در نظام حقوقی رومی ژرمنی و ایران) و مراقبت بایسته (در نظام حقوقی کامن‌لا) است.

1. UNFCCC (n 3) art 25; Kyoto Protocol (n 44) art 27; Paris Agreement (n 43) art 28. No state appears to have opposed these provisions in the course of treaty negotiations or following their adoption.

۲. به‌طور مثال مقاومت اولیه ترکیه برای تصویب موافقت‌نامه پاریس که اساساً به دلیل اینکه وضعیت آن به عنوان یک کشور در حال توسعه به‌طور صریح توسط دیگر دولت‌ها به رسمیت شناخته نشده بود. اما با صرف‌نظر از اینکه ترکیه دلایل موجهی برای شرکت نکردن در موافقت‌نامه پاریس داشت یا نه، این امر از اتخاذ تدابیر مشابه (از جمله با انتشار یک سهم ملی تعیین شده و اتخاذ تدابیر لازم برای دستیابی به آن) جلوگیری نمی‌کند.

تعاریف متعددی پیرامون این وظیفه در حقوق بین‌الملل اقدام نموده‌اند. برای مثال، نیل مک‌دانلد وظیفه دقت و مراقبت یک دولت را به معنای «اقدام به تحقیق و جمع‌آوری اطلاعات، برای درک صحیح شرایط قبل از انجام یک اقدام خاص» تعریف کرده است.^۱ به همین ترتیب، گروه مطالعاتی دقت و مراقبت انجمن حقوق بین‌الملل یادآور شد که وظیفه دقت و مراقبت یک دولت ممکن است از آن بخواهد «تمام تلاش‌های ممکن را برای کسب دانش از فعالیت‌های داخل قلمرو یا حوزه قضایی خود به کار گیرد».^۲ دادگاه‌های بین‌المللی وظیفه مراقبت را در شرایط مختلف به رسمیت شناخته‌اند.^۳ دیوان بین‌المللی دادگستری در رای مشورتی درباره تغییرات اقلیمی، وظیفه مراقبت بایسته را بخشی از تعهدات عرفی و بنیادین دولت‌ها دانست و تصریح کرد که دولت‌ها ملزمند تمامی تدابیر مقتضی برای پیشگیری از آسیب قابل توجه ناشی از تغییرات اقلیمی به سایر دولت‌ها و به محیط زیست جهانی را اتخاذ کنند. دیوان تأکید نمود که این تعهد صرفاً شکلی و صوری نیست، بلکه شامل تحقیق و گردآوری داده‌ها، پایش و ارزیابی مستمر فعالیت‌ها و اطلاع‌رسانی شفاف و به‌موقع به دیگر دولت‌های ذی‌نفع است؛ همچنین یادآور شد که عدم آگاهی یا فقدان داده نمی‌تواند بهانه‌ای برای رهایی از این وظیفه باشد، زیرا دولت‌ها باید فعالانه ریسک‌ها را شناسایی کرده و تدابیر پیشگیرانه اتخاذ کنند.^۴ این وظیفه به‌ویژه در رابطه با التزامات دقت و مراقبت دولت‌ها در حفاظت از محیط زیست به‌خوبی شناخته شده است.^۵ نتیجه این قبیل آرا آن است که یک دولت نه تنها باید از فعالیت‌های در حال انجام

1. McDonald, Neil, "The Role of Due Diligence in International Law", International and Comparative Law Quarterly, Vol. 68, No. 4, (2019), at 1041-1042.

2. Study Group on Due Diligence in International Law, 'Second Report on Due Diligence' (n 5), 1073.

۳. به همین ترتیب، دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده فعالیت‌های مسلحانه در قلمرو کنگو، نیروی اشغالگر را در قبال «هرگونه کمبود هوشیاری در جلوگیری از نقض حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه توسط سایر بازیگران حاضر در قلمرو اشغالی» مسئول دانست..

4. ICJ, Advisory Opinion on Climate Change, 23 July 2025, paras. 210-220, 296-302.

۵. دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده صلاحیت‌های ماهیگیری (بریتانیا علیه ایسلند) وظیفه دولت در مدیریت منابع زیست‌محیطی مشترک را به‌عنوان «وظیفه بررسی مستمر این منابع» تفسیر کرد. در پرونده گابچی‌کوو-ناجیماروس،

در قلمرو خود آگاهی یابد، بلکه باید اطلاعاتی را که ممکن است برای سایر دولت‌ها مرتبط باشد، به اشتراک بگذارد.^۱

وظیفه مراقبت همچنین در اعلامیه‌ها و معاهدات اقلیمی نیز تاکید شده است. اصل ۱۸ اعلامیه ریو، وظیفه دولت‌ها را در این رابطه برجسته می‌کند و اعلام می‌دارد که دولت‌ها باید «اطلاع‌رسانی قبلی و به‌موقع و اطلاعات مربوطه را به دولت‌های ممکن‌التأثیر در فعالیت‌هایی که ممکن است تأثیرات زیست‌محیطی قابل توجه مرزی داشته باشند، ارائه دهند»، این اصل همچنین وظیفه «اطلاع‌رسانی فوری به دولت‌های دیگر در صورت وقوع بلایای طبیعی یا دیگر شرایط اضطراری که ممکن است تأثیرات زیان‌بار ناگهانی بر محیط زیست آن دولت‌ها داشته باشد» را نیز بیان می‌کند.^۲ همچنین بسیاری از معاهدات چندجانبه زیست‌محیطی، دولت‌های عضو را ملزم می‌کنند که اطلاعاتی درباره وضعیت محیط زیست، فعالیت‌هایی که احتمالاً تأثیرات زیست‌محیطی بیشتری خواهند داشت و تدابیری که برای حفاظت از محیط زیست اتخاذ کرده‌اند را مبادله کنند.^۳

دادگاه به‌طور گسترده‌تر تأیید کرد که «در حوزه حفاظت از محیط زیست، هوشیاری و پیشگیری ضروری است». در پرونده کارخانه‌های خمیر، دادگاه ضرورت هوشیاری را به عنوان یک ملازم وظیفه دقت و مراقبت دولت در رابطه با پیشگیری از آسیب‌های زیست‌محیطی تأیید کرد و تأکید کرد که دولت‌ها باید فعالیت‌های انجام‌شده توسط بازیگران غیردولتی را نظارت کنند، از جمله با انجام «ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی بر اثرات بالقوه» این فعالیت‌ها و از طریق «نظارت مستمر» بر تأثیرات فعالیت‌ها بر محیط زیست.

۱. در پرونده تنگه کورفو دیوان بین‌المللی دادگستری، پس از اینکه نتیجه‌گیری کرد که «قرار دادن میدان مین ... نمی‌توانست بدون آگاهی دولت آلبانی انجام شود»، اعلام کرد که تعهد آلبانی «در اطلاع‌رسانی ... از وجود میدان مین در آب‌های سرزمینی آلبانی و هشدار به کشتی‌های جنگی بریتانیا از خطر قریب‌الوقوعی که میدان مین برای آن‌ها ایجاد کرده بود» قرار داشت. معاهدات و قطعنامه‌های شورای امنیت تأیید می‌کنند که وظیفه دولت‌ها در تبادل اطلاعات به‌عنوان بخشی از وظیفه دقت و مراقبت آن‌ها، به‌عنوان مثال برای جلوگیری از حملات تروریستی در قلمرو یکدیگر است.

2. Rio Declaration (n 15) principle 18.

3. UNCLOS (n 41) arts 198, 200; Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer (22 March 1985, in force 22 September 1988) 1513 UNTS 293, arts 2(2)(a), 4(1); Convention on Biological Diversity (5 June 1992, in force 29 December 1993) 1760 UNTS 79, arts 14, 17, 26; International Watercourses Convention (n 41) arts 9, 11-12.

در نهایت و جمع‌بندی از مجموعه نظرات دکتربین، رویه و معاهدات می‌توان به این نتیجه رسید که وظیفه مراقبت سه رکن اصلی دارد: دولت‌ها باید از طریق پژوهش و آموزش، دانش تغییرات اقلیمی را ترویج دهند؛ اطلاعات خاص کشور خود را جمع‌آوری و به اشتراک بگذارند و تأثیرات فعالیت‌هایی را که تحت کنترل خود انجام می‌دهند، ارزیابی کنند. در ادامه به هریک از آن‌ها به طور مجزا پرداخته می‌شود.

۱-۲-۲. ارتقا و ترویج دانش اقلیمی

اولین کاربرد وظیفه مراقبت، ارتقای دانش در مورد تغییرات اقلیمی، تأثیرات آن و واکنش‌های احتمالی می‌باشد. این دانش می‌تواند از طریق پژوهش‌های ملی یا جریان آزاد اطلاعات در میان دانشمندان و جوامع به دست آید. لذا دولت‌ها باید از ممانعت از جریان اطلاعات در مورد تغییرات اقلیمی خودداری کنند و اقدامات مناسبی برای بهبود دانش در مورد تغییرات اقلیمی اتخاذ کنند. معاهدات اقلیمی این وظایف را به دو شکل منعکس می‌کنند. اول، کنوانسیون چارچوب از اعضا می‌خواهد که «پژوهش‌های علمی، فناوری، فنی، اقتصادی- اجتماعی و دیگر پژوهش‌ها» را تشویق کنند^۱ و «در تبادل باز، کامل و فوری اطلاعات مربوطه» همکاری کنند.^۲ هیئت بین‌المللی تغییرات اقلیمی (IPCC) نمونه‌ای از همکاری دانشمندان از کشورهای مختلف است. دوم، کشورها تعهد کرده‌اند تا آموزش و آگاه‌سازی در مورد تغییرات اقلیمی و اثرات آن‌ها را ترویج کنند.^۳ به این ترتیب، بسیاری از کشورها اقداماتی برای گنجاندن علم اقلیم در برنامه‌های درسی مدارس انجام داده‌اند.^۴

1. UNFCCC art 4(1)(g).

2. UNFCCC art 4(1)(h); Kyoto Protocol art 10(d).

3. UNFCCC art 6; Kyoto Protocol art 10(e); Paris Agreement art 12.

۴. به طور مثال آلمان با تأسیس "آژانس محیط‌زیست فدرال (UBA)" و اجرای سیاست‌های زیست‌محیطی پیشرفته، به ترویج آگاهی عمومی و اشتراک‌گذاری اطلاعات در خصوص تغییرات اقلیمی پرداخته است. کانادا، با تأسیس مراکز تحقیقاتی و ارتقاء دانش اقلیمی، در ترویج آگاهی عمومی گام‌های مؤثری برداشته است. استرالیا نیز با پیوستن به موافقت‌نامه پاریس، به ارائه گزارش‌های دوره‌ای در زمینه انتشار گازهای گلخانه‌ای و پیشرفت در اجرای اهداف ملی خود پرداخته است. دیوان بین‌المللی دادگستری نیز در رأی مشورتی ۲۳ ژوئیه ۲۰۲۵ تصریح کرد که ارتقاء و تبادل

۲-۲-۲. نظارت و گزارش‌دهی

یکی دیگر از کارکردهای وظیفه مراقبت این است که دولت‌ها باید اطلاعات خاص کشور خود را جمع‌آوری و به اشتراک بگذارند. این اطلاعات شامل میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای و سیاست‌ها و مقرراتی است که برای تنظیم‌گری انتشار گازهای گلخانه‌ای می‌باشند. به اشتراک‌گذاری اطلاعات خاص کشور، به نوبه خود به کشورهای دیگر امکان می‌دهد تا درک بهتری از انتشارات گازهای گلخانه‌ای حال حاضر و آینده داشته باشند و بر اساس آن برنامه‌ریزی کنند.

این وظیفه برای جمع‌آوری و به اشتراک‌گذاری اطلاعات خاص کشور به خوبی در معاهدات اقلیمی منعکس شده است. کنوانسیون چارچوب و توافق پاریس از اعضایشان می‌خواهند که به طور منظم انتشارات گازهای گلخانه‌ای خود را تهیه کرده و توصیف کلی از گام‌های برداشته‌شده یا پیش‌بینی‌شده را در راستای انجام تعهدات عمومی ارائه کنند.^۱ محتوای این گزارش‌ها و نحوه زمان‌بندی آن‌ها بایستی با توجه به روش‌های تصویب شده توسط تصمیمات کنفرانس اعضا اجرایی شوند.^۲

دانش علمی بخشی جدایی‌ناپذیر از وظیفه مراقبت است، زیرا بدون مبنای علمی شفاف، دولت‌ها قادر به اتخاذ تدابیر مؤثر برای پیشگیری از آسیب قابل توجه نخواهند بود.

1. UNFCCC arts 12(1)(b),(a); Paris Agreement art 13(7).
2. UNFCCC arts 2(1)(a), 12(1)(a); Paris Agreement art 13(7)(a).

به طور مثال بریتانیا با توجه به سیستم‌های پیشرفته نظارت بر انتشار گازهای گلخانه‌ای، عملکرد خود را در چارچوب "Climate Change Act 2008" و گزارش‌های دوره‌ای در مورد پیشرفت اهداف اقلیمی ارائه می‌دهد. این کشور، به‌ویژه در "COP26" که در گلاسکو برگزار شد، نقش مهمی در نظارت و گزارش‌دهی جهانی در زمینه تغییرات اقلیمی ایفا کرده است. سوئد نیز به‌عنوان یکی از کشورهای پیشرو در این زمینه، گزارش‌های شفاف و منظم در خصوص انتشار گازهای گلخانه‌ای و پیشرفت در اهداف ملی خود را بر اساس "Swedish Climate Policy Framework" ارائه می‌دهد. این کشور از سیستم‌های پیشرفته برای نظارت و ارزیابی سیاست‌های زیست‌محیطی استفاده می‌کند و به‌طور فعال در ارزیابی و نظارت بر تعهدات اقلیمی جهانی مشارکت دارد. دیوان در رای مشورتی خود یادآور شد که گزارش‌دهی دقیق و شفاف از عناصر مرکزی وظیفه مراقبت است و قصور در ارائه اطلاعات به‌موقع با کتمان داده‌های مرتبط می‌تواند مصداق نقض این وظیفه و زمینه‌ساز مسئولیت بین‌المللی باشد.

۳-۲-۲. ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA)

آخرین جنبه از وظیفه مراقبت، وظیفه یک دولت برای عدم صدور مجوز فعالیت‌های صنعتی است که به طور قطعی منجر به تشدید وضعیت اقلیمی می‌شود. این کار از طریق ارزیابی اثرات زیست محیطی^۱ یا به اختصار EIA صورت می‌پذیرد. ارزیابی اثرات زیست محیطی، فرایندی است که در قدم اول به شناخت فعالیت صنعتی و در قدم دوم به اجتناب یا کاهش اثرات زیست محیطی مربوط به آن فعالیت می‌پردازد. اعلامیه ریو تصریح می‌کند که EIA ها «باید برای فعالیت‌های پیشنهادی که احتمال دارد اثرات نامطلوب قابل توجهی بر محیط زیست داشته باشند» انجام شوند.^۲ به این ترتیب انتظار می‌رود یک دولت هر زمانی که «دلایل معقولی برای فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده ممکن است چنین تأثیری بگذارند» ارزیابی محیط زیستی انجام دهد. روش‌های ارزیابی زیست محیطی نه تنها برای حفاظت از منابع محیط زیست ملی، بلکه برای جلوگیری از آسیب محیط زیست مرزی نیز مورد استفاده قرار گرفته‌اند. طرف‌های کنوانسیون اسپو و پروتکل کی‌یف که توسط کمیسیون اقتصادی سازمان ملل برای اروپا تصویب شده‌اند، متعهد شدند که ارزیابی را برای فعالیت‌های پیشنهادی که احتمالاً بر محیط زیست سایر طرف‌ها تأثیر می‌گذارند، انجام دهند.^۳ سایر معاهدات چندجانبه و دوجانبه نیز کشورها را ملزم به اجرای ارزیابی به منظور حفاظت از منابع واقع در خارج از قلمرو خود کرده‌اند.^۴ همانطور که پیش‌تر اشاره شد، دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده پالپ میلرز (یا کارخانه کاغذسازی) انجام EIAs را به عنوان یک الزام تحت حقوق بین‌المللی عرفی تعیین کرد. زمانی که یک پروژه احتمال دارد اثرات زیست محیطی مرزی قابل توجهی ایجاد کند.^۵ دیوان در رای مشورتی ۲۰۲۵ این خط را بسط داد و تأکید کرد که دولت‌ها موظفند ارزیابی اثرات اقلیمی را نیز

1. Environmental Impact Assessment.

2. Rio Declaration (n 15) Principle 17.

3. Espoo Convention (n 41); Protocol on Strategic Environmental Assessment to the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (21 May 2003, in force 11 July 2010) 2785 UNTS 140 ('Kiev Protocol').

4. UNCLOS (n 41) art 206; Madrid Protocol (n 42) art 8; Convention on Biological Diversity (n 112) art 14(1)(a).

5. Pulp Mills (n 2) 204.

در دل فرآیندهای EIA بگنجانند، چرا که تغییرات اقلیمی مصداق بارز خطری است که آثار فرامرزی و بین‌نسلی دارد.^۱

۲-۳. وظیفه سازگاری

علاوه بر همکاری و مراقبت، تعهدات کلی کاهش تغییرات اقلیمی مستلزم وظیفه سازگاری نیز هستند. یک دولت باید بر اساس اطلاعات موجود و درک خود از تعهداتش، اقدامات و سیاست‌هایی برای کاهش تغییرات اقلیمی اتخاذ و اجرا کند. اگر اقدامات یک دولت بطور مداوم با اظهارات خودش در تضاد باشد، آن دولت به وظیفه سازگاری خود و به تبع آن، به تعهدات کلی کاهش تغییرات اقلیمی پایبند نخواهد بود. بنابراین وظیفه سازگاری در زمینه تغییرات اقلیمی، بر لزوم همسویی اقدامات و سیاست‌های ملی و بین‌المللی دولت‌ها با اهداف کلی معاهدات زیست‌محیطی به‌ویژه موافقت‌نامه پاریس تأکید دارد. این وظیفه به‌ویژه شامل انطباق برنامه‌های ملی با اهداف کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، سازگاری با استانداردهای بین‌المللی و ایجاد زیرساخت‌های قانونی و اجرایی است که تحقق اهداف اقلیمی را تسهیل می‌کند. در ادامه به هر یک به طور مجزا پرداخته می‌شود.

۱-۲-۳. سازگاری میزان کاهش انتشار کشورها با هدف نهایی محدودسازی

افزایش دما

نخستین کاربرد وظیفه سازگاری، ارتباط استراتژی‌های کاهش ملی با اهداف جمعی می‌باشد. بدین معنا که از یک سو کشورها به صورت منفرد متعهدند تا استراتژی‌های کاهش ملی نظیر NDC خود را ارائه دهند. از سوی دیگر، هدف جمعی کشورها رسیدن به دمای ۱.۵ تا ۲ درجه سانتی‌گراد زیر سطح پیشاصنعتی (۱۷۵۰ میلادی به قبل) است.^۲ حال نکته قابل توجه آن است که تعهد هر کشور به اعلام NDC خود (که حتی بیشترین حد ممکن

1. ICJ, Advisory Opinion on Climate Change, 23 July 2025, paras. 296–302.

۲. مطابق ماده ۴ موافقت‌نامه پاریس، کشورها ملزمند برنامه‌های مشارکت ملی خود را به نحوی تدوین و ارائه کنند که با اهداف محدودسازی افزایش دمای جهانی به کمتر از ۲ درجه سانتی‌گراد و تلاش برای محدودسازی به ۱.۵ درجه سانتی‌گراد سازگار باشد.

از جاه‌طلبی آنها را بازتاب می‌دهد) از لحاظ حقوقی الزام نمی‌کند که با این هدف جمعی (یعنی رسیدن به ۲ درجه) سازگار باشند؛ حتی در عالم واقع NDCهای فعلی به طور کلی با این هدف سازگار نیستند.^۱

از این جهت وظیفه سازگاری می‌تواند پایه‌های چنین ارتباطی را ایجاد نماید. بدین صورت که اول، یک دولت متعهد به وسیله باید بتواند توضیح قابل قبولی از سازگاری استراتژی کاهش خود با اهداف جمعی را ارائه دهد. هر طرف توافق پاریس موظف است در NDC خود توضیح دهد که چگونه این مشارکت "به دستیابی به هدف کنوانسیون" که توسط توافق پاریس مشخص شده است، کمک می‌کند. دوم، یک دولت متعهد به وسیله باید به طور منظم استراتژی کاهش خود را بررسی کرده و در پاسخ به تحولات مرتبط، تنظیمات لازم را انجام دهد. این انتظار توسط مفاد موافقت‌نامه پاریس تقویت می‌شود که نیاز به ارتباط NDCهای جدید هر پنج سال دارد و امکان تغییرات بیشتر را فراهم می‌کند. بررسی‌ها نه تنها برای تمدید استراتژی‌های کاهش در طول زمان ضروری هستند، بلکه باید اطمینان حاصل کنند که یک استراتژی کاهش با درک دولت از اهداف کاهش جمعی و اصول تقسیم بار در نظر تحولات ملی و بین‌المللی سازگار باقی می‌ماند.^۲

1. Xunzhang Pan & Others, "Exploring Fair and Ambitious Mitigation Contributions under the Paris Agreement Goals", (2017), at 74.

۲. برای مثال فرانسه به عنوان یکی از کشورهای پیشرو در سیاست‌های اقلیمی، با هدف کاهش دما به کمتر از ۲ درجه سانتی‌گراد، اقدام به کاهش ۴۰ درصدی انتشار گازهای گلخانه‌ای نسبت به سال ۱۹۹۰ کرده است. برنامه‌های فرانسه شامل افزایش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر، کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی و تقویت حمل‌ونقل عمومی است. این کشور همچنین به شدت در تلاش است تا به اهداف خود برای حفظ افزایش دما در سطح کمتر از ۱.۵ درجه سانتی‌گراد برسد. آلمان با ارائه NDC خود به موافقت‌نامه پاریس، اعلام کرده است که قصد دارد تا سال ۲۰۳۰ انتشار گازهای گلخانه‌ای خود را ۵۵ درصد نسبت به سال ۱۹۹۰ کاهش دهد و تا سال ۲۰۴۵ به کربن خنثی برسد. این کشور به طور مؤثر سیاست‌های اقلیمی خود را با هدف ۲ درجه سانتی‌گراد هم‌راستا کرده است. یکی از اقدامات مهم آلمان، استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و خروج تدریجی از زغال‌سنگ تا سال ۲۰۳۸ است. این سیاست‌ها در راستای محدودسازی دما به کمتر از ۲ درجه سانتی‌گراد طراحی شده‌اند. چین، بزرگترین تولیدکننده گازهای گلخانه‌ای در جهان، در NDC خود متعهد شده است که انتشار دی‌اکسید کربن خود را پیش از سال ۲۰۳۰ به بالاترین سطح خود رسانده و پس از آن در مسیر کاهشی قرار دهد و تا سال ۲۰۶۰ به کربن خنثایی دست یابد. همچنین چین اعلام کرده

دیوان بین‌المللی دادگستری نیز در رأی مشورتی تصریح کرد که این همسویی صرفاً یک تعهد سیاسی نیست، بلکه تعهدی حقوقی ناشی از اصول عرفی و تعهدات بشری است؛ بدین معنا دولتی که NDC خود را به گونه‌ای طراحی کند که آشکارا با هدف ۱.۵-۲ درجه ناسازگار باشد، از وظیفه سازگاری عدول کرده است.^۱

۲-۳-۲. سازگاری سیاست‌ها و اقدامات ملی با قانون‌گذاری و مقررات‌گذاری

کاربرد دیگر وظیفه سازگاری این است که از یک دولت انتظار می‌رود که به طور کلی با استراتژی کاهش خود به طور سازگار عمل کند. انتظار اینکه دولت‌ها به تعهدات کاهش خود پایبند باشند با پذیرش مقررات قانونی که نیاز به اقدامات ملی برای دستیابی به اهداف کاهش ملی (مثلاً NDC ها) و بررسی دوره‌ای کفایت این اقدامات دارند، تقویت می‌شود. به عنوان مثال در کشور آلمان مطابق قانون، اگر داده‌های انتشار نشان دهد که بودجه کربن قانونی در حال تجاوز است، دولت فدرال متعهد به اقدام فوری تصحیحی می‌باشد.^۲ دادگاه‌های ملی نیز تاکنون موظف به بررسی این بوده‌اند که آیا دولت‌ها اقدامات سازگار با استراتژی‌های کاهش خود را اتخاذ کرده‌اند. حکم دیوان عالی ایرلند در مورد «دوستان محیط زیست ایرلند» تأیید می‌کند که انتظار می‌رود دولت هنگام اتخاذ یک استراتژی بلندمدت، اقدامات خاصی برای اجرای آن تعیین کند. در آن مورد، دادگاه "طرح کاهش ملی" را به دلیل عدم ارائه جزئیات کافی از سوی دولت که یک ناظر بتواند بفهمد که دولت چگونه قصد دارد به هدف میان‌مدتی خود برسد، لغو کرد.^۳ دادگاه‌های اداری فرانسه در پرونده «گرانده سینت» و «نوتغ افغه آتوس» دولت ملی را به اتخاذ اقدامات اضافی کاهش ملزم کردند تا اطمینان حاصل کنند که استراتژی ملی خود را محقق کنند.^۴ به طور

است که تا سال ۲۰۳۰، ۲۰ درصد از مصرف انرژی این کشور باید از منابع تجدیدپذیر تأمین شود. این برنامه‌ها در راستای کاهش دمای جهانی به کمتر از ۲ درجه سانتی‌گراد تدوین شده است.

1. ICJ, Advisory Opinion on Climate Change, 23 July 2025, paras. 296–302.

2. Bundes-Klimaschutzgesetz (Germany) (n 210) s 8.

3. Friends of the Irish Environment v Ireland [2020] IESC 49, [2020] 2 ILRM 233, 6.46, 9.2.

4. Grande-Synthe v France (Conseil d'Etat, 19 November 2020), ECLI: FR: CECHR:2020: 427301.20201119, 15–16, noting that France's decision to delay emission reduction lacks proper justification; Grande-Synthe v France (Conseil

مشابه در پرونده «کلیما تراک»، یک دادگاه بدوی، دولت بلژیک را به دلیل عدم اتخاذ اقدامات کاهش کافی و به ویژه به این دلیل که پیش‌بینی‌های خود دولت نشان می‌داد که اقداماتی که در حال اجرا یا در نظر داشت اجرا کند به هدف ۲۰۳۰ ملی آن نمی‌رسید، به نقض وظیفه سازگاری محکوم کرد.^۱ برخلاف این موارد، دیوان عالی بریتانیا در پرونده «دوستان زمین» تأیید کرد که توسعه فرودگاه هیترو به دلیل اینکه این تصمیم با توصیه‌هایی که دولت از یک نهاد قانونی مستقل که مسئول ارائه مشاوره در مورد طراحی و اجرای استراتژی کاهش ملی بود سازگار است، مورد تأیید قرار گرفت.^۲ دیوان در رای مشورتی ۲۰۲۵ این موضوع را به صراحت برجسته کرد و اعلام داشت که اجرای مؤثر استراتژی‌ها تنها در صورتی محقق می‌شود که دولت‌ها آن‌ها را در قالب قوانین الزام‌آور، نهادهای نظارتی مستقل و فرآیندهای بازبینی منظم در سطح ملی نهادینه کنند و گرنه صرف اعلام سیاست‌ها یا تصویب برنامه‌های غیرالزام‌آور برای تحقق وظیفه سازگاری، کافی نخواهد بود.^۳

در نهایت از یک دولت انتظار می‌رود که اجرای استراتژی کاهش خود را از طریق تصویب آن در قوانین ملی و ایجاد فرایندهایی برای اطمینان از سازگاری سیاست‌ها و اقدامات ملی خود تضمین کند. مقدمه کنوانسیون تغییرات اقلیمی سازمان ملل متحد یادآور می‌شود که «دولت‌ها باید قوانین زیست‌محیطی مؤثری تصویب کنند».^۴ از این روی انتظار بالایی وجود دارد که دولت‌ها در این راستا قوانینی را تصویب کنند یا اقدامات معادل (مانند دستورات اجرایی) اتخاذ نمایند. به همین ترتیب، عدم وجود قوانین یا اقدامات معادل برای اطمینان از اجرای استراتژی کاهش یک دولت می‌تواند نشانه‌ای باشد که دولت تعهدات کاهش عمومی خود را رعایت نمی‌کند.

d'Etat, 1 July 2021), ECLI:FR:CECHR:2021:427301.20210701, 5–7, ordering the state to adopt new, appropriate measures within nine months. *Oxfam v France*, Application 1904967, Decision 44-008.60-01-02-02.R (Administrative Tribunal, Paris, 2 February 2021) 30–31.

1. *Klimaatzaak v Belgium*, Case 2015/4585/A (French-Speaking Tribunal of First Instance of Brussels, 17 June 2021), English translation <<https://perma.cc/68ZJ-2F96>> 72–73.

2. *Friends of the Earth* (n 172) 166. See also *Climate Change Act (UK)* (n 213) s 32.

3. ICJ, *Advisory Opinion on Climate Change*, 23 July 2025, para 299.

4. UNFCCC (n 3) Preamble 11.

۳. جایگاه ایران در ایفای تعهدات اقلیمی: تحلیل اقدامات و سیاست‌ها

مباحث مذکور چکیده‌ای از موضوع تعهدات بین‌المللی دولت‌ها در زمینه تغییرات اقلیمی با ذکر پیشینه آن در نظام حقوقی بین‌المللی و شرح وظایف دولت‌ها در این راستا می‌باشد؛ در بخش واپسین پژوهش لازم است بدین مساله پرداخته شود که با توجه به نوع خاص تعهدات اقلیمی و نحوه ارزیابی پیچیده آن، اقدامات دولت ایران در زمینه گذار انرژی در چه جایگاهی قرار دارد؟ تحلیل اقدامات ایران در زمینه تعهدات اقلیمی نیازمند ارزیابی دقیق از عملکرد گذشته و ارائه راهکارهایی برای تضمین پابندی به تعهدات در آینده است. از یک سو ایران اقداماتی در راستای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و گذار انرژی انجام داده است که برخی از آن‌ها می‌توانند به عنوان مستندات دفاعی قوی در محاکم داخلی و بین‌المللی مورد استناد قرار گیرند. از سوی دیگر، چالش‌ها و کمبودهایی وجود دارد که رفع آن‌ها ضروری است.^۱

دولت ایران با پیوستن به کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد درباره تغییرات اقلیمی در سال ۱۹۹۶^۲ و پروتکل کیوتو در سال ۲۰۰۵^۳ نشان داد که وظیفه همکاری در سطح بین‌المللی را جدی می‌گیرد. امضای موافقت‌نامه پاریس در سال ۲۰۱۵ نیز اقدامی در همین راستا بود، اگرچه عدم تایید نهایی آن توسط شورای نگهبان، چالشی جدی برای وجهه بین‌المللی ایران ایجاد کرده است. این امر باعث شده ایران در کنار یمن و لیبی، در زمره معدود کشورهایی قرار گیرد که هنوز به این موافقت‌نامه نپیوسته‌اند.^۴ با این وجود، در

1. Leon Reins & Jonathan Verschuuren, (eds.), *Research Handbook on Climate Change Mitigation Law* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2022) at 179.

۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون تغییرات آب و هوا مصوب ۱۳۷۱ هجری شمسی برابر با ۱۹۹۲ میلادی»، سامانه قوانین و مقررات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/92687> (Last Visited 23/02/2025).

۳. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به پروتکل کیوتو در مورد کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییر آب و هوا»، سامانه قوانین و مقررات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97764> (Last Visited 23/02/2025).

4. “Countries Yet to Ratify the Paris Agreement”, *Climate Change News*, 13 August 2020, available at: <https://www.climatechangenews.com/2020/08/13/countries-yet-ratify-paris-agreement/>, last visited 23/02/2025.

معیار وظیفه همکاری که به عنوان نخستین روش ارزیابی در بخش پیشین بررسی شد دولت ایران در روند تصویب هر سه معاهده اقلیمی مشارکت داشته و علاوه بر مذاکرات بین‌المللی در این زمینه، همچنان به عنوان یک عضو فعال در نشست‌های سالانه کنفرانس اعضا (COP) شرکت می‌نماید.^۱

در زمینه وظیفه مراقبت، به ترتیب ارکانی که بحث شد ایران تلاش کرده است با ترویج آگاهی عمومی و تقویت تحقیق و توسعه، دانش اقلیمی را ارتقا و ترویج دهد. برای مثال در بند ۴ ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی کنوانسیون تغییر آب‌وهوا و پروتکل کیوتو به آموزش و تحقیق در مورد تغییرات اقلیمی و تخصیص اعتبارات تحقیقاتی تأکید کرده است.^۲ در زمینه نظارت و گزارش‌دهی به عنوان رکن دوم وظیفه مراقبت نیز آیین‌نامه فوق در ماده ۳ خود یک کارگروه ملی برای مدیریت تمام مسائل مربوط به تغییرات اقلیمی در کشور ایجاد نمود^۳ که از جمله وظایف این کارگروه عبارت است از: اخذ گزارش از دستگاه‌های اجرایی و نظارتی از انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از فعالیت‌های حوزه عملیاتی خود در چارچوب دستورالعمل IPCC. همچنین مطابق تبصره ۲ ماده ۸ آیین‌نامه مرکز آمار ایران موظف است آمار انتشار سرانه گاز دی‌اکسید کربن و انتشار گاز دی‌اکسید کربن به ازای تولید ناخالص داخلی را در سالنامه آماری کشور منظور نماید که این امر، هدف جمع‌آوری و به اشتراک‌گذاری اطلاعات خاص کشور که موضوع بند ۷ ماده ۱۳ موافقت-

1. Iran Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture, <https://en.iccima.ir/wp-content/uploads/2025/01/Cop-29-bazargani-V.pdf> (Last Visited 23/02/2025).

۲. در این بند آمده است که سیاست‌ها و راهبردهای اجرایی کشور در ارتباط با کنوانسیون و پروتکل به شرح زیر تعیین می‌گردد: «آموزش و تحقیقات در زمینه موضوعات تغییر آب و هوایی با شیوه‌های ذیل: ۴-۱- تخصیص بخشی از اعتبارات و امکانات پژوهشی دستگاه‌های مرتبط در جهت هدف کنوانسیون در قالب برنامه‌های پنج ساله توسعه؛ ۴-۲- الزام به تشکیل و فعال‌سازی واحدهای تغییر آب و هوا در کلیه وزارتخانه‌های ذیربط؛ ۴-۳- برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های اطلاع‌رسانی عمومی؛ ۴-۴- تلاش در جهت ارتقای برنامه‌های آموزشی تخصصی مرتبط؛ ۴-۵- استفاده بهتر و بیشتر از امکانات آموزشی هیئت بین‌الدول تغییر آب و هوا.

۴-۶- حمایت از پروژه‌های دانشجویی و دانشگاهی مرتبط؛ ۴-۷- استفاده از اهرم‌های انگیزشی اقتصادی به منظور هدایت بخشی از فعالیت‌های تحقیق و توسعه صنعتی کشور در جهت هدف کنوانسیون.»

۳. اعضای آن را نمایندگان تام‌الاختیار وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌های دولتی ذی‌ربط تشکیل می‌دهند.

نامه پاریس هست را به خوبی نشان می‌دهد. در رابطه با آخرین رکن وظیفه مراقبت که ارزیابی اثرات زیست‌محیطی می‌باشد نیز به طور کلی قانون حفاظت بهسازی محیط زیست (مصوب ۱۳۵۳) به سازمان حفاظت محیط زیست صلاحیت ارزیابی اثرات زیست‌محیطی بر فعالیت‌های صنعتی را داده است. بنابر نص صریح ماده ۷ این قانون «هرگاه اجرای هر یک از طرح‌های عمرانی و یا بهره‌برداری از آنها به تشخیص سازمان با قانون و مقررات مربوط به حفاظت محیط زیست مغایرت داشته باشد سازمان مورد را به وزارتخانه یا مؤسسه مربوط اعلام خواهد نمود تا با همکاری سازمان‌های ذیربط به منظور رفع مشکل در طرح مزبور تجدید نظر به عمل آید». پس از اعطای صلاحیت به سازمان حفاظت محیط زیست در قانون فوق، نظام ارزیابی اثرات زیست‌محیطی ایران در سال‌های اخیر تغییرات نهادی قابل توجهی را تجربه کرده است؛ در برنامه ششم توسعه (ماده ۳۸)، نظارت بر ارزیابی راهبردی محیط زیست (SEA) در سطوح سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و همچنین ارزیابی اثرات زیست‌محیطی (EIA) برای پروژه‌های بزرگ در دستگاه‌های اجرایی دولتی و غیردولتی از جمله مناطق آزاد، با هدف تضمین پایداری زیست‌محیطی پیش‌بینی شده است. علاوه بر این، آیین‌نامه اجرایی ارزیابی اثرات زیست‌محیطی مصوب ۱۳۷۳ و اصلاحات بعدی (طرح/پروژه‌های بزرگ) - ویژه مصوبه هیأت وزیران ۱۳۹۰ - فرآیند «گزارش اجمالی و تفصیلی»، تشکیل کارگروه فنی و پایش اجرا را به صورت رسمی نهادینه ساخته است. از این‌رو سازمان حفاظت محیط زیست طبق این مقررات ملزم به بررسی طرح‌ها در مراحل امکان‌سنجی و مکان‌یابی، تشکیل جلسات کارشناسی و صدور مجوزهاست.

در مورد وظیفه سازگاری که به عنوان سومین وظیفه در بخش پیشین شناخته شد لازم به ذکر است که در حوزه سازگاری سیاست‌ها و اقدامات ملی با قانون‌گذاری و مقررات‌گذاری، اولین سند رسمی ایران در جهت ایفای تعهدات کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی (مصوب ۱۳۷۷) است که شامل دو بخش الف - رویکردهای صیانتی به سیاست‌های کلی صنعت نفت و گاز و ب - ایجاد تنوع و اهمیت به زیست محیط در سیاست‌های ملی سایر منابع انرژی است. سپس اولین آیین‌نامه

در این زمینه با نام آیین نامه اجرایی کنوانسیون تغییر آب و هوا و پروتکل کیوتو (مصوب ۱۳۸۷) به دنبال پیوستن به پروتکل کیوتو به مرحله اجرا رسید. آیین نامه مذکور سیاست ها و استراتژی های دولت را تشریح می کند. همچنین این آیین نامه در سال های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۴ مجدداً اصلاح شد و سیاست گذاری های آن که عمدتاً بر کاهش گازهای گلخانه ای متمرکز شده اند با آنکه پس از عضویت ایران به پروتکل کیوتو تصویب شدند، لیک محدود به این پروتکل نشده و می توانند پاسخگوی مقررات پاریس نیز باشد. مضاف بر این آیین نامه، سیاست هایی در مورد کاهش انتشار در برنامه های توسعه و دیگر قوانین ایران تصویب شدند که نشان از همکاری ایران در این راستا دارند. برای مثال ماده ۸ قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی (مصوب ۱۳۹۰) به تأسیس سازمان انرژی های تجدیدپذیر و بهره وری انرژی برق (ساتبا) اشاره داشته که مسئولیت ارتقای بهره وری انرژی و توسعه انرژی های تجدیدپذیر را بر عهده دارد. همچنین ماده ۱۹ قانون هوای پاک (مصوب ۱۳۹۶) وزارت نیرو را ملزم کرده است که سهم انرژی های تجدیدپذیر را در ظرفیت برق کشور افزایش دهد. این تلاش ها در راستای شفافیت و گزارش دهی دقیق، مطابق با دستورالعمل های IPCC ادامه داشته است. در راستای ایفای وظیفه سازگاری، ماده ۱۳۹ برنامه پنجم توسعه (مصوب ۱۳۸۹) دولت را به حمایت از تولید ۵ هزار مگاوات انرژی بادی و خورشیدی ملزم کرده و ماده ۶۱ قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی و ماده ۱۳۳ برنامه پنجم توسعه به خرید تضمینی برق تولیدی از انرژی های تجدیدپذیر توسط وزارت نیرو اشاره دارند.^۱ در

۱. در رابطه با انرژی های تجدیدپذیر مطابق با برنامه ششم توسعه، دولت موظف است سهم نیروگاه های تجدیدپذیر و پاک را با اولویت سرمایه گذاری در بخش غیردولتی (داخلی و خارجی) به حداقل ۵ درصد از ظرفیت برق کشور اختصاص دهد. بر اساس ماده ۱۹ قانون هوای پاک، وزارت نیرو موظف است حداقل ۳۰ درصد افزایش سالانه ظرفیت برق کشور را از طریق توسعه، تولید، عرضه انرژی های تجدیدپذیر پاک انجام دهد. ابزار قانونی دیگر ماده ۱۶ از قانون جهش تولید دانش بنیان مصوب سال ۱۴۰۲ است که طی آن صنایع پرمصرف موظف هستند طی پنج سال از شروع اجرای قانون، سالانه ۱ درصد و در پایان برنامه، ۵ درصد از برق خود را از منابع انرژی های تجدیدپذیر تامین کنند و در غیرصورت باید برق خود را از طریق بورس انرژی خریداری کنند. به این ترتیب محرکی برای رشد و توسعه انرژی های تجدیدپذیر ایجاد خواهد شد. اما جدیدترین قانون که برای رفع ناترازی انرژی می تواند موثر باشد، برنامه پنج ساله هفتم توسعه است که برای دوره زمانی ۱۴۰۲ تا پایان ۱۴۰۷ تدوین شده است. در فصل ۹ این قانون با موضوع انرژی یعنی مواد ۴۲ تا ۴۶ هدف گذاری هایی مانند تولید روزانه ۴.۲۵ میلیون بشکه نفت، تولید ۱.۲۴ میلیارد مکعب گاز طبیعی،

برنامه ششم توسعه (مصوب ۱۳۹۵) نیز دولت موظف شده است سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر را به ۵ درصد ظرفیت منصوبه برق کشور برساند، هدفی که تاکنون محقق نشده و تنها حدود ۱ درصد از ظرفیت برق کشور از این منابع تأمین می‌شود.^۱ همچنین برنامه ششم توسعه ایران وظایف متعددی را برای انتقال بهره‌وری انرژی در نظر گرفته است؛ مانند جایگزینی محصولات صنعتی کم بازده و پرمصرف، کاهش تلفات سالانه انرژی در بخش ساخت و ساز به ۵ درصد، کاهش مصرف انرژی در ناوگان حمل و نقل. مضاف بر آن ماده ۱۲ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور مصوب سال ۱۳۹۴ تمهیدات لازم برای افزایش بهره‌وری در حوزه‌های مختلف مانند صنایع بالادستی نفت و گاز، حمل‌ونقل، ساختمان، کشاورزی و دیگر صنایع بیان شده است.

علاوه بر اسناد و مقررات پیشین، لازم است به تصویب‌نامه برنامه مشارکت ملی در زمینه کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای مصوب سال ۱۳۹۴ اشاره شود که ارتباط مستقیمی با موضوع وظیفه سازگاری دارد. در این برنامه چارچوب کلی و راهبردهای کلان کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای در سطح ملی ترسیم شده است. هدف اصلی این برنامه، هماهنگی و یکپارچه‌سازی سیاست‌ها و اقدامات میان دستگاه‌ها و نهادهای مختلف برای تحقق تعهدات بین‌المللی کشور در حوزه تغییرات اقلیمی است. برنامه مشارکت ملی به طور مشخص اقدامات و پروژه‌های کاهش انتشار را شناسایی و اولویت‌بندی کرده و سازوکارهای مالی، فنی و نهادی لازم برای اجرای این پروژه‌ها را تعیین نموده است. همچنین این برنامه با تکیه بر داده‌ها و تحلیل‌های علمی، مسیر گذار به سمت اقتصاد

افزایش تولید برق از ۹۰ گیگاوات به ۱۲۴ گیگاوات و افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر تا ۱۰ هزار مگاوات بیان شده است. طبیعتاً تحقق این اهداف مستلزم سرمایه‌گذاری است که این سرمایه‌گذاری‌ها باید در بودجه‌های سالانه دیده شود.

۱. همانطور که ترازنامه انرژی ایران در سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد، ظرفیت نیروگاه‌های تجدیدپذیر در سال ۱۳۹۰ (سال اول برنامه پنجم توسعه) نسبت به سال ۱۳۸۴ (سال اول برنامه چهارم توسعه) ۴۵/۲ درصد رشد داشته است و به طور متوسط سالانه ۴/۶ درصد رشد و از ۱/۶ به ۱/۸ گیگاوات رسیده است. بر اساس ترازنامه انرژی سال ۱۳۹۴، از مجموع ظرفیت ۷۶۴۸۳.۹ مگاوات نیروگاه‌های کشور، ۱۱۸۳۶.۲ مگاوات مربوط به نیروگاه‌های تجدیدپذیر شامل نیروگاه‌های آبی و ۲۵۶.۴ مگاوات مربوط به انرژی‌های تجدیدپذیر به استثنای نیروگاه‌های آبی است. در نتیجه می‌توان نرخ قابل توجهی از رشد انرژی‌های تجدیدپذیر را قبل از اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران مشاهده نمود.

کم کربن را نشان می‌دهد و با تأکید بر مشارکت همه‌جانبه بخش‌های دولتی و خصوصی، ظرفیت‌سازی و توسعه فناوری‌های پاک را در دستور کار قرار داده است.

در مجموع دولت ایران اقدامات قابل توجهی در راستای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای انجام داده است که می‌توان در بستر وظایف حقوق بین‌الملل که در بخش روش‌های ارزیابی بیان شد تطبیق نمود. با این وجود، دولت ایران همچنان با چالش‌هایی مواجه است که می‌تواند آن را در برابر ادعاهای بین‌المللی آسیب‌پذیر کنند. مهم‌ترین این چالش‌ها عبارتند از: نخست، عدم تصویب نهایی موافقت‌نامه پاریس که همچنان به‌عنوان نقطه ضعف اصلی در وجهه بین‌المللی ایران شناخته می‌شود. دوم، عدم تحقق اهداف تعیین‌شده در زمینه انرژی‌های تجدیدپذیر؛ به‌عنوان مثال، برنامه ششم توسعه تأکید داشت که سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر به ۵ درصد ظرفیت منصوبه برق کشور برسد، اما همانطور که بیان شد، این رقم در حال حاضر حدود ۱ درصد است. سوم، ادامه یارانه‌های سوخت فسیلی که نه تنها موجب افزایش مصرف این منابع شده، بلکه بهره‌وری انرژی را نیز کاهش داده است. چهارم، فقدان برنامه جامع برای کاهش انتشار متان، با وجود تأکید کنفرانس COP28 بر اهمیت این موضوع و در نهایت پنجم، نبود اسناد کلیدی همچون: الف- سند مشارکت تعیین‌شده ملی^۱ که بیانگر تعهدات داوطلبانه کمی کشورها در زمینه کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای است و مبنای اصلی ارزیابی پیشرفت در موافقت‌نامه پاریس محسوب می‌شود؛ ب- برنامه ملی کاهش انتشار^۲ که چارچوبی اجرایی برای سیاست‌گذاری داخلی در جهت کاهش انتشار گازها فراهم می‌آورد و پ- برنامه ملی سازگاری^۳ که اقدامات لازم برای تطبیق ساختارهای اقتصادی و زیست‌محیطی کشور با آثار تغییرات اقلیمی را مشخص می‌سازد. بدون تدوین و اجرای این اسناد، سایر اقدامات اقلیمی ایران فاقد انسجام راهبردی و چارچوب ارزیابی بین‌المللی خواهند بود و این امر می‌تواند امکان دفاع حقوقی از عملکرد دولت در مجامع بین‌المللی را دشوار سازد.

1. Nationally Determined Contribution (NDC).
 2. Nationally Appropriate Mitigation Action (NAMA).
 3. National Adaptation Plan (NAP).

برای جلوگیری از محکومیت در محاکم داخلی و بین‌المللی و ارتقای جایگاه ایران در نظام حقوقی اقلیمی، راهکارهایی پیشنهاد می‌شود. نخست، تصویب نهایی موافقت‌نامه پاریس که می‌تواند نشانه‌ای از تعهد ایران به همکاری بین‌المللی باشد و انتقادات را کاهش دهد. دوم، اجرای کامل قوانین موجود مانند تحقق هدف ۵ درصدی انرژی‌های تجدیدپذیر و ۳۰ درصد افزایش ظرفیت برق پاک. سوم، حذف تدریجی یارانه‌های سوخت فسیلی که به بهبود بهره‌وری انرژی و هم‌سویی با اهداف بین‌المللی کمک می‌کند. چهارم، تدوین و اجرای برنامه جامع برای کاهش انتشار متان در بخش‌های کشاورزی و انرژی که ایران را با اهداف کنفرانس COP28 همسو می‌سازد. پنجم، تقویت سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین نظیر جذب و ذخیره کربن و توسعه هیدروژن پاک. ششم، ایجاد نهادهای مستقل نظارتی و تدوین گزارش‌های شفاف و مستمر برای نظارت بر انتشار گازهای گلخانه‌ای و پیشرفت برنامه‌ها و نهایتاً هفتم، تدوین و اجرای سه سند کلیدی سیاستی یعنی سند مشارکت تعیین‌شده ملی، برنامه ملی کاهش انتشار و برنامه ملی سازگاری که بدون آن‌ها، اقدامات اقلیمی کشور از انسجام راهبردی و قابلیت ارزیابی حقوقی کافی برخوردار نخواهد بود.

نتیجه‌گیری

تحلیل حقوقی اقدامات دولت ایران در زمینه ایفای تعهدات اقلیمی نشان داد که این اقدامات اگرچه قابل توجه و همسو با اهداف کلی معاهدات بین‌المللی بوده‌اند، اما همچنان نقاط ضعف و چالش‌هایی در اجرای کامل تعهدات مشاهده می‌شود. دولت ایران با تکیه بر تعهدات مشروط و غیرالزام‌آور خود در موافقت‌نامه پاریس و دیگر اسناد بین‌المللی، تلاش کرده است تا در چارچوب ظرفیت‌های ملی و شرایط اقتصادی و سیاسی، گام‌هایی موثر در جهت کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر و ارتقای آگاهی عمومی بردارد. این تلاش‌ها شامل تصویب قوانین ملی، ایجاد واحدهای تحقیقاتی و حمایت از بخش خصوصی برای توسعه انرژی‌های پاک بوده است. با این حال، محدودیت‌های ناشی از تحریم‌های اقتصادی، عدم دسترسی به منابع مالی بین‌المللی و کاستی‌ها در سیاست‌گذاری اجرایی، موانعی جدی در مسیر دستیابی به اهداف بلندپروازانه پاریس ایجاد کرده است.

در ارزیابی اقدامات ایران، این نکته آشکار شد که علی‌رغم تلاش‌های انجام‌شده، کشور هنوز در برخی زمینه‌ها از جمله افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر، کاهش گاز متان و ارتقای بهره‌وری انرژی به اهداف تعیین‌شده دست نیافته است. برای مثال سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر همچنان کمتر از اهداف برنامه‌های توسعه‌ای کشور است و این موضوع می‌تواند در آینده به عنوان نقطه ضعفی در برابر ارزیابی‌های بین‌المللی مورد توجه قرار گیرد. با وجود این تاکنون ایران توانسته است با ارائه گزارش‌های دوره‌ای و استفاده از ابزارهای حقوقی، از مواضع خود در مجامع بین‌المللی دفاع کند و خطر محکومیت جدی را کاهش دهد.

با توجه به یافته‌های این پژوهش، پیشنهاد می‌شود دولت ایران برای جلوگیری از هرگونه چالش حقوقی در آینده، اقدامات زیر را در اولویت قرار دهد: نخست، تقویت شفافیت در گزارش‌دهی اقدامات اقلیمی و ارتقای هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی و نهادهای تحقیقاتی؛ دوم، بهره‌برداری از ظرفیت‌های بین‌المللی نظیر انتقال فناوری و مشارکت در برنامه‌های مشترک برای کاهش فشارهای مالی و فنی؛ سوم، اصلاح سیاست‌های داخلی در جهت تسهیل سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر و کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی و چهارم، بهبود ساختارهای حقوقی داخلی برای تضمین پایداری و اجرای موثر برنامه‌های اقلیمی.

در نهایت، ایران می‌بایست با بهره‌گیری از تجارب بین‌المللی و تعامل مستمر با سایر کشورها، نه تنها به تعهدات خود عمل کند، بلکه به عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه، الگویی برای دیگران در مواجهه با تغییرات اقلیمی ارائه دهد. این مسیر نه تنها به تحقق اهداف موافقت‌نامه پاریس کمک خواهد کرد، بلکه موجب افزایش اعتبار و مشروعیت بین‌المللی ایران در حوزه محیط زیست و حقوق اقلیمی خواهد شد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Milad Haji Esmaeili

<https://orcid.org/0000-0003-2361-2555>

Mohammad Hosein

Ramazani Ghavamabadi

<https://orcid.org/0000-0001-5498-5974>

منابع

مقاله‌ها

- امینی، اعظم و دریادل، احسان، «سازوکارهای نظارت بر رعایت تعهدات و اجرا در موافقت‌نامه پاریس»، مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۳۶، شماره ۶۰، (۱۳۹۸).
- امینی، اعظم؛ میان‌آبادی، حجت و دریادل، احسان، «ماهیت و موضوعات حقوقی کلیدی موافقت‌نامه پاریس در خصوص تغییرات اقلیمی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۲، دوره ۸۶، (۱۳۹۸).
- پورخاقان شاهرضایی، زینب، «مسئولیت بین‌المللی خسارات ناشی از تغییرات آب و هوایی»، دوفصلنامه علمی حقوق تطبیقی، دوره ۴، شماره ۱، (۱۳۹۶).
- پیری، مهدی، «تأملی بر آثار حقوقی الحاق جمهوری اسلامی ایران به توافقنامه پاریس در خصوص تغییرات اقلیمی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۸، شماره ۴، (۱۳۹۷).
- عرب اسدی، شیما، «ضرر و زیان و مسئولیت بین‌المللی در چارچوب نظام حقوقی تغییر اقلیم»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۲، شماره ۲، (۱۴۰۱).

References

Books

- Mayer, Benoit, *The International Law on Climate Change* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018).
- Birnie, P. W & Boyle, A. E. *International Law and the Environment* (Oxford: Clarendon Press, 1992).
- Bodansky, D; Brunnée, J & Rajamani, L, *International Climate Change Law* (Oxford: Oxford University Press, 2017).

- Mayer, Benoit, *International Law Obligations on Climate Change Mitigation* (Oxford: Oxford University Press, 2022).
- Mintzer, Irving M & Leonard, J. Amber (eds.), *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994).
- Reins, Leon & Verschuuren, Jonathan (eds.), *Research Handbook on Climate Change Mitigation Law* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2022).

Articles

- Banda, Maria L, “The Bottom-Up Alternative: The Mitigation Potential of Private Climate Governance After the Paris Agreement”, *Harvard Environmental Law Review*, Vol. 42, No. 2, (2018).
- Benvenisti, Eyal, “Sovereigns as Trustees of Humanity: On the Accountability of States to Foreign Stakeholders”, *American Journal of International Law*, Vol. 107, No. 2, (2013).
- Criddle, Evan J & Fox-Decent, Evan, “Mandatory Multilateralism”, *American Journal of International Law*, Vol. 113, No. 2, (2019).
- McDonald, Neil, “The Role of Due Diligence in International Law”, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 68, No. 4, (2019).
- Pan, Xunzhang, et al., “Exploring Fair and Ambitious Mitigation Contributions Under the Paris Agreement Goals”, *Environmental Science & Policy*, Vol. 74, (2017).
- Voigt, Christina, “The Power of the Paris Agreement in International Climate Litigation”, *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, Vol. 32, No. 2, (2023).

Documents & Internet Sources

- “Countries Yet to Ratify the Paris Agreement”, *Climate Change News*, 13 August 2020, available at: [https:// www. climatechangenews. com/ 2020/08/13/ countries- yet-ratify- paris-agreement/](https://www.climatechangenews.com/2020/08/13/countries-yet-ratify-paris-agreement/), Last Visited 23/02/2025.

- COP28 Official Website, available at: <https://www.cop28.com/>, last visited 23/02/2025.
- European Convention on Human Rights, available at: [https:// www.echr.coe .int/ documents/ d/echr/convention_ENG](https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG), Last Visited 23/02/2025.
- Case of Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ,European Court of Human Rights, Judgement of 9/4/2024, available at: [https:// hudoc.echr. coe.int/ eng/# {%22itemid%22:\[%22002-14304%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/# {%22itemid%22:[%22002-14304%22]}), Last Visited 23/02/2025.
- European Court of Human Rights Press Release, available at: [https:// hudoc. echr. coe. int/ eng-press# {%22itemid%22:\[%22003-7919428-11026177%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press# {%22itemid%22:[%22003-7919428-11026177%22]}), Last Visited 23/02/2025.
- International Court of Justice, Advisory Opinion on the Obligations of States in Respect of Climate Change, 23 July 2025, available at: <https://www.icj-cij.org/opinions> , Last Visited 23/02/2025.
- IPCC, “Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change”, Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press (2014).
- Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, 11 December 1997, 2303 U.N.T.S. 162.
- Paris Agreement, 12 December 2015, in UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its Twenty-First Session, Addendum, UN Doc FCCC/CP/2015/10/Add.1 (2016).
- UN General Assembly Resolution 45/212, “Protection of Global Climate for Present and Future Generations of Mankind”, 21 December 1990.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), available at: <https://unfccc.int/>, Last Visited 23/02/2025.
- Islamic Republic of Iran, Second National Communication to the UNFCCC, available at: [https:// unfccc.int/resource/docs/natc/iranc2.pdf](https://unfccc.int/resource/docs/natc/iranc2.pdf), last visited 23/02/2025.

- United Nations Framework Convention on Climate Change, 9 May 1992, 1771 U.N.T.S. 107, art. 2.
- Byrd-Hagel Resolution, S. Res. 98, 105th Cong., 143 Cong. Rec. S8138–39 (25 July 1997).

In Persian

Articles

- Amini, Azam & Daryadel, Ehsan, “Mechanisms for Monitoring Compliance and Implementation in the Paris Agreement”, International Legal Journal, Vol. 36, No. 60, (2019). [In Persian]
- Amini, Azam, Mianabadi, Hojat & Daryadel, Ehsan. “The Nature and Key Legal Issues of the Paris Agreement on Climate Change”, Legal Research Quarterly, Vol. 22, No. 86, (2019). [In Persian]
- Arab Asadi, Shima, “Damage and International Responsibility within the Legal Framework of Climate Change”, Tehran University Journal of Public Law Studies, Vol. 52, No. 2, (2022). [In Persian]
- Piri, Mehdi, “A Reflection on the Legal Effects of Iran's Accession to the Paris Agreement on Climate Change”, Tehran University Journal of Public Law Studies, Vol. 48, No. 4, (2018). [In Persian]
- Pourkhaghan Shahrezaei, Zeinab, “International Responsibility for Damages Arising from Climate Change”, Comparative Law Scientific Biannual, Vol. 4, No. 1, (2017). [In Persian]

استناد به این مقاله: حاجی اسماعیلی، میلاد و رمضانی قوام‌آبادی، محمدحسین، «تحلیل حقوقی اقدامات دولت ایران در ایفای تعهدات کاهش در چارچوب معاهدات اقلیمی»، پژوهش حقوق عمومی، دوره ۲۸، شماره ۹۲، (۱۴۰۵)، ۳۹–

۸۲

Doi: 10.22054/qjpl.2025.83629.3089

The Quarterly Journal of Public Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License